

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1074635/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליעזר איגרא, הרב שלמה שפירא, הרב ציון לוז'אילוז

המערער: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד איתי גור)

נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד אלכס גרינשטיין)

הנדון: דחיית ערעור על החלטת בית דין אזורי שלא לפסול את עצמו
בשל נזיפה באביו של סרבן גט

פסק דין

א. לפנינו מונח ערעור של הבעל לשעבר המבקש לפסול את בית הדין האזורי לדון בעניינם של הצדדים.

נקדים העובדות בקצרה. הצדדים היו נשואים בעבר ולהם ארבעה ילדים משותפים. הצדדים התדיינו במשך זמן בבית דינו של הגר"ש ואזנר, בית הדין ניסה להביא הצדדים לשלום בית. על פי מכתבם מיום ט"ז אלול תשע"ה (מכתב שניתן אחרי שהבעל נמלט מהארץ ובני משפחתו לא שיתפו פעולה עם בית הדין), בית הדין הנ"ל המליץ לצדדים לעבור להתגורר בחיפה כדי לשקם את הבית. במכתב זה מציינ בית הדין שהשלום לא צלח, והבעל נעלם מהבית ולכן המליץ לה בית הדין לפנות לבית הדין הרבני בחיפה, שלו סמכויות על פי חוק, וביכולתו למנוע עיגון האישה. כמו כן בית הדין במכתבו הנ"ל קרא לכל מי שיוכל להשתדל שהבעל ייתן גט פיטורין ויפסיק לעגן אותה שלא כדין.

ביום י' בכסלו תשע"ה (2/12/14) הגישה האישה תביעה לשלום בית ולחילופין גירושין. האישה כרכה בתביעה זו ענייני משמורת הילדים ומזונותיהם. תביעות הרכוש והכתובה לא הוגשו באותו מועד.

במועד זה הופיעה האישה בבית הדין וביקשה להוציא צו הגנה נגד הבעל בגין אלימות שהפעיל נגדה, האישה אמרה שאין היא יודעת היכן הבעל והלה לא יצר כל קשר עמה. בית הדין נענה לבקשה הוציא צו הגנה וקבע מועד נוסף לדיון בנושא זה. גם לדיון שנקבע לט"ז כסלו תשע"ה (8/12/14) לא הופיע הבעל, בדיון זה העלתה האישה תביעתה למזונות ובית הדין קבע מזונות זמניים. בית הדין הזמין את הבעל לדיון נוסף בצו הבאה, מכיוון שמקום שהייתו לא היה ידוע ההזמנה נשלחה לבית הוריו.

גם לדיון הנוסף שנקבע ליום ח' שבט תשע"ה (28/1/15) לא הופיע הבעל, לשאלת בית הדין אמרה האישה שאין היא יודעת היכן הוא, מפני שחשבה שהבעל שוהה בארץ. לתיק בית הדין צורף ביום ו' שבט תשע"ה (26/1/15) מכתבו של אבי הבעל מיום ה' שבט תשע"ה (25/1/15) ובו נכתב שהבעל עזב את הארץ. לפיכך ערך בית הדין בירור במשרד הפנים והתברר שהבעל אכן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עזב את הארץ ביום י"ד טבת תשע"ה (5/1/15). לפיכך למועד נוסף שנקבע הוזמן [י'], אבי הבעל.

בתגובה למשלוח ההזמנות לבית האב, התקבלו בבית הדין שני מכתבים של אבי הבעל, במכתבו הראשון הוא טוען שהבן אינו מתגורר עמו ואין הוא יודע היכן הוא נמצא, מתלונן על צורת משלוח ההזמנה שאינה כוללת וידוא הגעתה לנתבע. במכתבו השני מיום ה' שבט תשע"ה (25/1/15) (הנזכר לעיל), כותב האב שהבן ברח לחו"ל, אינו מתכוון לעגן את אשתו וישלח לה גט ממקום מושבו, הנ"ל הוסיף שאין באפשרותו ליצור קשר עם הבעל, והקשר נוצר רק כשהבן מתקשר אליו.

לדיון נוסף שנקבע ליום ו' ניסן תשע"ה (26/3/15) הופיעה אחות הבעל, האב לא הופיע. להלן חלק מהדברים שאמרה האחות:

"בית הדין: מדוע האב לא הופיע.

אחות: יש לו בעיה רפואית יש לי מכתב. מציגה.

בית הדין: היכן אחיך?

אחות: בחו"ל.

בית הדין: מתי הוא חושב לבוא?

אחות: הוא אינו חושב לבוא.

בית הדין: היכן הוא בחו"ל?

אחות: אני חייבת לענות על זה?

בית הדין: כן.

אחות: בצרפת, זה חדש לכם?

בית הדין: כן.

ב"כ האישה: שבית הדין ישאל אותה באיזה עיר. [...]

אחות: אני יכולה לעשות טלפון?

בית הדין: לא אחיך?

אחות: כן.

האחות יוצרת קשר.

אחות: הוא לא עונה. [...]

אחות: אשמח לעשות זאת, אם המטרה לגירושין.

בית הדין: המטרה גירושין, בעניין הרכוש נדון אחר כך, מקובל?

ב"כ האישה: כן, אך אנו צריכים מספר נייד שלו. [...]

בית הדין: כעת הם משתפים פעולה ואין צורך. [...]

בית הדין: למה, כעת מה שחשוב שלא תהיה עגונה, במידה ולא יהיה שיתוף פעולה יש לבית הדין את האמצעים. [...]

בית הדין: נביא את האב, בצו הבאה, עד ליום ג' יש להעביר את התשובה ולאחר הגט נדון בעניין הרכוש והסדרי ראייה.

בית הדין: ידוע לך שהוא עזב ללא גט?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אחות: כן. [...]

ב"כ האישה: מי תומך בו?

אחות: הורי, הם שולחים לו כספים.

ב"כ האישה: איזה סכום?

אחות: לא יודעת.

ב"כ האישה: הורייך מדברים אתך?

אחות: כן, אך איני יודעת זאת. [...]

ב"כ האישה: ידעת שהוא טס.

אחות: כן. [...]

אחות: היא שאלה למה הוא לא הופיע לחתונת אחותו והתשובה כיוון שהיה לו צו עיכוב יציאה, והאמת זה שהוא לא רוצה לחזור לארץ שאת נמצאת.

מתוך דברי האחות עולה שמשפחת הבעל עמדה עמו בקשר רצוף, לאחות היה מספר הטלפון הזמין שלו, המשפחה ידעה שהבעל עזב ללא מתן גט ועל מנת שלא לחזור.

ב. לבית הדין הוצג מכתב האב שבו נטען שעקב מצבו הרפואי אין ביכולתו להופיע בבית הדין, גם אחות הבעל לא הודיעה לבית הדין על מקום שהותו של הבעל כפי שהתחייבה, עקב כך הוגשה לבית הדין בקשת האישה לזמן את האב והאחות בצו הבאה, מכיוון שלדבריה מעשיהם מוכיחים שהם משתפים פעולה עם הבעל לעגן את האישה. הבקשה נשלחה לתגובת אבי הבעל, הלה במכתביו החציף פניו לבית הדין, העמיד תנאים לשיתוף הפעולה ובסופו של דבר לא שיתף פעולה עם בית הדין.

לאור התנהגות זו החליט בית הדין בהחלטתו מיום ג' אייר תשע"ה (22/4/15) להזמין את האב בצו הבאה בהחלטתו כתב בית הדין:

"בית הדין נהג בסובלנות רבה ובאיפוק כלפי משפחת הבעל.

לנגד בית הדין עומדת מטרה חשובה של התרת עגונה בישראל ובית הדין יעשה ככל שביכולתו על מנת לגרום לסיום מצב עגום זה.

"לא תגורו מפני איש" הוא ציווי בסיסי לדיינים, כך שאין באיומי אבי הבעל ולו במשהו כדי לפגוע בשיקול דעתו של בית הדין.

לאור האמור, המזכירות תקבע מועד דיון בהקדם יש לזמן את האישה וב"כ, אבי הבעל יזומן בצו הבאה על ידי משטרת ישראל בשחרור בהפקדת מזומן בסך חמשת אלפים ש"ח.

בית הדין מחייב את אבי הבעל להמציא למועד הדיון את כתובתו העדכנית של הבעל ומספר טלפון זמין."

אבי הבעל המשיך לכתוב מכתבים נוספים שבהם הוא מחציף פניו לבית הדין, הגיש בקשה לביטול הזמנתו ומשבית הדין לא נענה לבקשתו, עשה דין לעצמו ולא הופיע. אבי הבעל הגיש בקשת רשות ערעור לבית הדין הגדול והיא נדחתה. אחר כך פנה לבג"ץ בנושא זה והעתירה נדחתה (בג"ץ 3407/15 פלוני נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה (20.05.2015)). בית הדין פעל בנמרצות כדי להכריח את אבי הבעל להופיע בבית הדין על מנת לסייע לבית הדין לאיתורו של הבעל. יש לציין שבית הדין הגדול בהחלטתו דחה טענות האב ולפיהן, עקב מצבו הרפואי, לא יוכל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להופיע בבית הדין ואכן במסמך שהוצג, לא נזכר שבעייתו הרפואית מונעת ממנו להופיע בבית הדין.

לאחר מאמצים רבים הובא האב לבית הדין, ואף על פי שהבטיח לשתף פעולה עם בית הדין, ביצירת קשר עם הבן, לא עמד בהתחייבותו, לא שיתף פעולה והמשיך לכתוב מכתבים שבהם הוא מחציף פניו לבית הדין. האב לא הופיע לדיון נוסף שאליו שלח את ב"כ. ב"כ האב המשיך בדרכי משלחו, הצהיר שהבעל רוצה להתגרש, אך התנה הדברים בהתניות שונות. לתיק בית הדין צורף מכתב הנחזה להיות מכתב הבעל, מכתב בסגנון הגס הבוטה והחצוף של אבי הבעל, מכתב שנכתב באותם אותיות ואותו סגנון, ונראה שגם מכתב זה נכתב על ידי אבי הבעל, אף על פי ששם בנו חתום עליו.

ביום ז' תשרי תשע"ו (20/9/15) הגיע לבית הדין מכתבו של בית הדין בז'נבה ובו בקשה לשלוח שמות האישה לצורך סידור הגט. בהמשך למכתב זה התקבלה בבית הדין הודעת ב"כ הבעל לפיה הבעל מתנה הסכמתו לגירושין בתנאים שהציג, בהמשך למכתב זה התקבל מכתב נוסף מבית הדין בז'נבה ולפיו הבעל מתנה הגט בהגעה להסכם לפני הגירושין. האישה התנגדה לתנאי הבעל. משהבין בית הדין שהבעל מהתל באישה ובבית הדין, הוציא בית הדין בז'נבה כסלו תשע"ו (19/11/15) את ההחלטה דלהלן:

"לפנינו תיק עגינות קשה אשר הבעל ברח לחו"ל ומעגן את אשתו משכך ובהתאם לתקנות הדיון תקנה פג לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג, מורה כי: 'בית הדין רשאי, לפי שיקול דעתו, להזמין כל אדם [...] אם ראה צורך בכך'. בית הדין קובע מועד דיון ומזמן לדיון את הורי הבעל האב והאם, וכן את אחיות הבעל. את האב לאור החלטות קודמות יש לזמן בצו הבאה בערבות הפקדת מזומן על סך של שנים עשר אלף ש"ח. בית הדין מתרה שאם המוזמנים לא יגיעו לדיון יוזמנו בצווי הבאה."

ב"כ האישה ביקש לדחות מועד הדיון, עקב התחייבויות אחרות, בנסיבות העניין בית הדין לא נענה לבקשה.

בסופו של דבר ולאחר שבית הדין נקט בכל הפעולות שהוזכרו בקיצור לעיל, נענה הבעל, כנראה כדי להסיר הלחץ ממשפחתו, הבעל ניא את לסדר הגט ללא תנאים מוקדמים האישה סירבה לקבל הגט בגט שליחות רגיל ונסעה לז'נבה לצורך סידור הגט.

ג. ביום ח' טבת תשע"ו (20/12/15) (למעלה משנה אחרי הגשת התביעה) מסר הבעל גט פיטורין לאישה בבית הדין של הרב אברהם יפה שלזינגר בז'נבה.

משנודע לבית הדין שסודר הגט הוציא בית הדין החלטה לביטול הזמנת קרובי הבעל וביטול צו ההבאה שהוצא נגד האב. עוד קבע בית הדין שבמועד הקבוע ליום ד' שבט תשע"ו (14/1/16) ידון בית הדין בעניינים האחרים שבין הצדדים.

במועד זה הופיעו האישה ובא-כוחה וכן ב"כ הבעל, עוד לפני שנכנס לדיון הגיש ב"כ הבעל למזכירות בקשה לפסילת הרכב. משנכנס לדיון, טען תחילה שיש לדון בבקשתו לפסילת ההרכב, לאחר מכן טען נגד סמכות בית הדין לדון בעניינים שנכרכו בתביעת הגירושין, מזונות ילדים, הסדרי ראייה ורכוש. ב"כ הבעל התנהג גם הוא כמשלחו ודיבר בעזות מצח נגד בית הדין.

עם תום הדיון הוציא בית הדין החלטתו, המסבירה את התנהלותו בניהול הדיון, בהחלטתו מעיר בית הדין על חוסר תום הלב והתנהלותו של ב"כ הבעל להלן חלק מהחלטה זו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"בית הדין רואה בזאת חוסר של תום לב מצד ב"כ הבעל להגיש בקשה כזאת ברגע האחרון ללא מתן אפשרות לבית הדין לעיין בבקשה וקבלת תגובת ב"כ האישה, מאחר והדיון נקבע מזה זמן רב והיה על ב"כ להגיש בקשה לפסילת מותב ובית הדין היה אומר את דברו לכאן או לכאן. [...]"

כאן המקום להעיר לב"כ הבעל על התנהגותו במהלך הדיון וההפרעה למהלך הדיון על אף שבית הדין התרה בב"כ הבעל מספר פעמים, בית הדין חוזר ומתרה בב"כ הבעל אם ימשיך בהתנהגות זו בית הדין ישקול להטיל עליו הוצאות אישיות ובנוסף להפעיל את תקנה נ"א לפסול את ייצוגו."

בבקשתו לפסילת הרכב בית הדין להמשיך לדון בעניינם של הצדדים, בקשה המשתרעת על עשרים ושישה עמודים ולמעלה ממאה ועשרים סעיפים, מעלה הלה מספר טענות שלדעתו מהווים עילה לפסילת הרכב בית הדין ככלל ואב"ד ההרכב הרב דניאל אדרי בפרט.

א. הדיין לא נהג בצדדים בשוויון, נוהג במשוא פנים כלפי האישה ורודף ומטרטר את משפחת הבעל ככלל ואת אביו בפרט בצעדים משולחי רסן עד אכזריים.

ב. מאחר והתנהלה התדיינות חד צדדית שלא על פי כללי הדין, לא ניתנה החלטה שעל הבעל לתת גט, ומשכך האישה לא עגונה והצגתה ככזו עולה לידי עיוות דין.

ג. בית הדין התעלם מהנזק שיכול להיגרם לאבי הבעל כתוצאה מהזמנתו בצו הבאה.

ד. בית הדין חייב את אבי הבעל בהפקדת מזומן לצורך הבטחת בואו לבית הדין, למרות שאין הוא צד בתיק.

ה. האישה לא הגישה תביעת גירושין ולא הביעה רצונה בגירושין בניגוד להודעתו של הבעל על רצונו בגירושין.

ו. משלא הוגשה תביעת גירושין אין אפשרות לכרוך בה עניינים אחרים והחלטות בית הדין בעניין משמורת ומזונות ניתנו בחוסר סמכות.

ז. בית הדין אישר מתן טפול רפואי לבנם הקטין של הצדדים ללא בקשת תגובת האב."

ביום ח' שבט תשע"ו (18/1/16) הגישה האישה תביעה לחלוקת רכוש וכתובה בבית הדין האזורי.

ביום ל' שבט תשע"ו (9/2/16) הוציא בית הדין אישור גירושין, אישור המשמש כתעודת גירושין.

ביום ט"ז אדר א' תשע"ו (25/12/15) הוציא בית הדין שתי החלטות, הראשונה: דוחה הבקשה לפסילת הרכב, בהחלטתו מתאר בית הדין פעולותיו בתיק לאור התנהלות הבעל ומשפחתו, בית הדין קובע שללא התנהלותו הנמרצת האישה הייתה נשארת עגונה. בית הדין בהחלטתו לא התייחס פרטנית לטענות הבעל ולא הבהיר המסגרת ההלכתית והחוקית לפסילת או אי פסילת הרכב.

בהחלטתו השנייה קבע בית הדין: סמכותו לדון בעניין המשמורת, הסדרי הראייה ומזונות הילדים. בהחלטתו זו מבסס בית הדין סמכותו בעניינים הנזכרים ומוסיף בסוף החלטתו תיאור התנהלותו חסרת תום הלב של ב"כ הבעל במועד שנקבע לדיון ליום ד' שבט תשע"ו (14/1/16) להלן חלק מהחלטתו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"בתאריך (19.11.2015) נקבע מועד דיון לתאריך (14.1.2016) בעניין הילדים והמשמורת וכן מזונות, הדיון נקבע לשעה 12.00 אך ב"כ הבעל הופיע לדיון בשעה 12.50, הספרא דדיינא ניסה ליצור קשר עם ב"כ הבעל האם הוא אמור להופיע וב"כ הבעל טען כן שהוא בדרך ויש עיכובים בדרך הדרך עמוסה, אם לא די בכך שאיחר לדיון וכל ההרכב ממתנינים כחמישים דקות, ב"כ הבעל מגיע לבית הדין ובמקום לעלות מיד לאולם הדיונים יש לו זמן וניגש למזכירות להגיש בקשות פסלות ובקשה לדחייה על הסף בהעדר סמכות עניינית, בקשה למתן החלטה להיעדר סמכות לדון בתביעות מזונות ילדים, משמורת ורכוש בשעה 12.43.

זאת ועוד הסתבר שבעוד בית הדין ממתין לב"כ האב לדיון, היה עסוק ב"כ האב בהגשת תביעה בבית המשפט לענייני משפחה בעניין המשמורת והסתיר מידע זה מבית הדין, לאורך כל הדיון שהיה לפני בית הדין לא הזכיר ב"כ האב ואף לא ברמז עובדת הגשת התביעה לבית המשפט, אין ספק לבית הדין שב"כ האב נהג בחוסר תום לב, עיכוב הדיון והסתרת מידע חיוני בעת הדיון שנערך.

בית הדין האמין לב"כ האב לעניין העיכוב והעומס בדרכים, אין ספק לבית הדין אם בזמן הדיון בית הדין היה מודע לאמת מדוע איחר ב"כ האב לדיון והתנהגותו בחוסר תום לב, בית הדין לא היה מקיים את הדיון ומטיל על ב"כ האב הוצאות כבדות אישיות, אך מאחר והדיון התקיים בית הדין לוקח זאת בשיקול ומטיל על ב"כ האב הוצאות אישיות בגין מעשיו לעיכוב הדיון בסך של אלפיים וחמש מאות ש"ח."

ד. הבעל הגיש ערעור על החלטת בית הדין שלא לפסול את עצמו, בערעורו טוען הבעל, שלא הומצאה לו הזמנה כחוק, לא התקיים דיון בתביעה לגירושין לגופה, ממילא לא היה אפשר לתת החלטה שעל הצדדים להתגרש ואכן לא ניתנה החלטה כזו ולפיכך לא היה מקום לסידור גט, בניגוד לאמור בתקנות הדיון. בערעורו חוזר הלה על טענתו, שהאישה לא הייתה עגונה, הבעל הסכים לתת גט, לא היה מקום לנסיעת האישה לז'נבה לצורך סידור הגט, והגט היה צריך להימסר כגט שליחות, עוד הוא מלין על איומי בית הדין לחייבו בהוצאות אישיות, ועל העובדה שבית הדין מעניש צד ג' (האב) שאינו צד לתביעה, בית הדין אינו נותן נימוקים מדוע אין הוא פוסל את עצמו ולכן טוען המערער שבית הדין קבע כבר עמדה נגדו ומשכך יש לפסול את הרכב בית הדין לדון בעניינו.

עיון בכתב הערעור מראה שלמערער טענות בעיקר בארבעה נושאים:

א. פגמים פרוצדורליים והתנהלות שלא כקבוע בתקנות הדיון.

ב. המערער רצה בגירושין והמשיבה לא רצתה בהם, ומשכך קביעת בית הדין בהגדרת מעמדה שגויה.

ג. לאור האמור בסעיפים א' ו'ב' המשיבה לא עגונה.

ד. התנהגות לא הולמת של בית הדין ורדיפת משפחת הבעל.

ב"כ הצדדים הופיעו לפנינו וטענו טענותיהם באריכות, נחזור ונפרט הטענות כפי שנטענו לפנינו, ב"כ המערער אמר:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אסור שההרכב שדן בתיק הגירושין ורדף ללא דיון וללא ראיות וללא שום דבר, הגיע ההרכב למסקנה על פי תחושות בטן, תוך מניעת הליך הוגן וזלזול בצדק.

הגיע למסקנה על סמך חצאי שמועות שמדובר כאן בבעל מעגן. הקביעה הזו לא היה לה על מי לסמוך. אנו ערים לכך שהבעל היה באותה עת בחו"ל ושיש חשש שנגרר לעגינות. אבל קשה לומר בעל מעגן כשלא הוגשה כלל תביעת גירושין. הייתה תביעת גירושין לחילופין שלום בית. [...]

אני מפנה לתקנות הדיון שיש חובה לשמוע את הצדדים ושמיעת ראיות ומתן פסק דין. איך הגיעו למסקנה גם אם הבעל נמצא מחוץ לגבולות המדינה שמדובר כאן בתיק שהוא אחד מהקשים. וכאן יש מקום לבקשת פסלות. והדברים הלכו והסתבכו. [...]

אביו של הבעל נכנס לתמונה, הוא פנה לבית הדין האזורי ואולי הוא קצת בלי דרך ארץ וקצת מתפלפל, אבל זה שולי, האב בא ואמר לבית הדין שיש מכתבים והוא כאן על מנת לסייע ולהסדיר את הגט, הוא רצה לשמוע מהאישה שהיא רוצה להתגרש כי היא אמרה שלום בית וגירושין.

היו כל מיני תרגילים בתיק. האישה לאחר שהגישה את תביעתה, מעולם לא נשאלה מה את מבקשת? מדוע את כאן? ניתן לבדוק זאת בפרוטוקול. רק אבי הבעל שאל זאת ואז בית הדין אמר להתעלם וביקש מהאב שיאמר היכן הבן. בית הדין האזורי אמר שהוא שמע שהאבא לא נכה ולא מוגבל ותומך בבנו כספית ושהוא עוזר לבנו לא להתגרש וכל זה מבלי שום ראיות. וזה מתאריך (26.3.2015). [...]

אנו אומרים שההחלטה שדוחה את בקשת הפסלות היא שגויה מיסודה. ערכאה שיפוטית בישראל לא יכולה לפטור עצמה בבקשה לפסילה שנוגעת לפגיעה בהליכים מהותיים ובמשוא פנים וסילוף עובדות מתוך תחושת בטן ללא ביסוס. [...]

לא, ממתי הולכים לצד ג' ורודפים אחריו. אלו הטענות. [...]

בית הדין הרבני נתפס לקונספציה מבלי שהיה לו שום ראיה. גם אם יש חשש של התגלגלות של עגינות המטרה לא מכשירה את כל האמצעים. [...]

כן שפלוני סומן. ויש כאן אופן שאינו ענייני. מדרך הדיון וכך נראה בפרוטוקול. אנו במדינה ויש חשיבות לשמוע את שני הצדדים. היעלה על הדעת שדיין יסתמך על הדברים שנאמרו מחוץ לאולם הדיונים?! אינני יודע?!

ככה התנהל התיק. ההרכב מתוך רצון לדבוק באמירה של עיגון קשה, מתעלם מדברים. אומר דברים לא נכונים. מנסה לחזור בו מטעות. לגבי תביעת הרכוש. כל אופן ההתנהלות מראה שהיה כאן סימון שלא ממין העניין. גם אם זה לא אישי, אלא כביכול לפתור בעיית עגינות מדומיינת. והכל תוך פגיעה בזכויות אזרחיות.

חוסר האימון לאור מה שנתגלה ויש אימון שלא ניתן להשיבו. חוסר אימון התבטא בהחלטות על פי צד אחד.

[...] מרשי ראה את אביו נרדף, כל אדם סביר היה אומר שהתנהלות בית הדין הרבני עברה את הסף ביחס למקרה."

לעומתו אמר ב"כ המשיבה:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"מה ששמעתם זה חצי שקר וחצי אי דיוקים. יש כאן בעל שמעולם לא הגיע לבית הדין. בתאריך 5.1.2015 ברח הבעל מהארץ ונקבע דיון ליום 1.2015. לא ידענו שהבעל ברח, בדיון הורם טלפון ללשכת הגבולות והתברר שהבעל ברח. עד שחברי נכנס לתמונה ביום 8.2015 הבעל לא היה מיוצג, היה רק אבא ששלח מכתבי שטנה נגד בית הדין הרבני ונגד אב"ד ואיום בתביעה כנגד בית הדין. בינתיים יש אישה עם ארבעה ילדים ואין תשלום מזונות. מה עושה הבעל מגיש ערעורי סרק ובג"צים. הבעל לא התייצב והוא הצהיר שהוא לא מתכוון לשוב. [...]"

בפרוטוקול כתוב שההורים תומכים בבעל ושידוע שהוא טס ולא נתן גט. בינתיים האישה מחכה. בשורה 73 הם ממשיכים ואומרים נא לומר לנו מה רוצה הבעל? בהמשך כתוב אנו מראים שהאבא הולך בבני ברק.

הטענה היא של משוא פנים. אין כאן טענת קירבה. יש מספר תיקים והם שונים ואין בעובדה שאם נפסק בתיק אחד משהו, אין קשר לשאר התיקים. אם בית הדין הרבני יראה שיש משטמה אין שאלה, אבל אין כאן כלל משטמה. [...]"

לא, הוא נמלט אך ורק בגלל שלא יתבעו אותו בגירושין ואז נמלט בסיוע המשפחות. בנספח י"א יש בית דין של הרב וואזנר. שם הומלץ לגברת לפנות לבית דין לקבל ולבקש גט. הבעל ברח משם. [...]"

נבקש שיידחה בקשת הסרק שאין בה שום צדק.

בית הדין הגדול, ביקש ערבות של חמישה עשר אלף ₪ וקבע שאין כאן על מה לדון.

ונבקש שבמקרה הזה יינתן ביטוי להוצאות.

בית הדין הזהיר והתריע על ערעור סרק."

יש לציין שגם כשהתבקש ב"כ הבעל להצביע על סיבה כלשהי לתגובות בית הדין, שנאה או משטמה כלשהי אמר הלה שאין ביכולתו להצביע על דבר כזה מעבר להתנהלות אבי הבעל.

כאשר מקום בעל דין לא ידוע תישלח ההזמנה לדיון לקרוביו שיודיעוהו

ה. בבואנו לבחון הטענות לגופן, נברר תחילה אם יש בהם ממש, ואם יש עילה כלשהי לפסילה. באשר לטענה שהתביעה וההזמנה נשלחו לבית הורי הבעל ולא לבעל. דבר שהוא בניגוד לקבוע בפרק ד' לתקנות הדיון. דברים אלו שנטענו בכתב ובעל פה אינם מדויקים.

תקנה מ' לתקנות הדיון, המצריכה מסירת ההזמנה לנתבע קובעת:

(1) שליח בית הדין ימסור את ההזמנה למוזמן בכל מקום שהוא מוצא או פוגש אותו.

(3) לא מצא שליח בית הדין את המוזמן, ימסור את ההזמנה בדירת המוזמן לידי אחד מבני ביתו הבוגרים או במקום עסקו לידי אחד מהעובדים בו או לאחד משכניו הקרובים; יחתים את מקבל ההזמנה וירשום בה את שמו המלא של המקבל וקרבו או יחסו אל המוזמן וזמן מסירה; ואם סירב המקבל לחתום, ירשום את דבר הסירוב.

אכן תקנה זו מצריכה מסירת ההזמנה למוזמן בכל מקום שהוא או במקום דירתו לאחד מבני ביתו. אך תקנה זו עוסקת במקרים בהם ידוע היכן שוהה הנתבע, אך במקרים שבהם אינו ידוע היכן הוא נמצא נקבעו דרכים אחרות כמבואר בתקנות מא-מג.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תחליף המצאה במקרים אלו נקבע בתקנה מ"ב שזו לשונה :

(1) נוכח בית הדין שאי אפשר להמציא הזמנה לדין בדרך שנקבעה, רשאי הוא להורות על המצאת ההזמנה בדרכים אלה, כולן או מקצתן :

א. בהדבקת עותק שלה בבית שבו, לפי הידוע, גר או עסק הנמען לאחרונה.

ב. בפרסום מודעה ברשומות או בעיתון יומי.

ג. בכל דרך אחרת שתראה לו.

במקרים שבהם נמסרת ההזמנה שלא לבעל דין עצמו נקבע בתקנה מ"ד :

"בכל מקרה של מסירת ההזמנה לא לידי בעל הדין בעצמו, רשאי בית הדין, לפי הנסיבות, לראות את מסירת ההזמנה כבלתי מספקת."

ומכלל לאו אתה שומע הן, שבית הדין רשאי לראות מסירת ההזמנה במספקת גם כשלא נמסרה לידי הנתבע.

כידוע רוב רובן של תקנות הדיון מקורם בש"ס ובפוסקים (רק מיעוט זניח מתקנות אלו הוא פרוצדוראלי גרידא), תקנות מ"ד נובעות מסוגיית הגמרא בבבא קמא (דף קיב, ע"ב) דאיתא שם :

"אמר רבינא : יהבינן זימנא אפומא דאיתתא ואפומא דשיבבי."

וברש"י (שם) :

"על פי אשה – ההולכת אצלו לפי דרכה או על פי שכיניו וסמכינן עלייהו דעבדין שליחותיהו אי לא אתי מחזקינן באפקרותא ומשמתינן ליה."

וכך כתב בשיטה מקובצת בשם הרמ"ה :

"כלומר על פומא דאיתתיה דנתבע ואפומא דשבבי וסמכינן עלייהו דאמרי ליה."

ובתשובת הרשב"א (חלק ד סימן רנב) כתב :

"ומה ששאלת גם כן איך נותנים זמן על פי אישה ומנדין אותה דדילמא תשכח נשים דעתן קלה עליהן. לא ידעתי מה זו שאלה. דמה לי איש מה לי אישה. חזקה אפילו אישה מימר אמרה לו. שאין האישה עשויה נמנעת ממה שאמרו לה בית דין."

וזהו מקורן של תקנות מ' ומ"ב הנזכרות לעיל, ואף דאיתא התם (דף קיג, ע"א) דיש מקרים דלא סמכינן על חזקה זו, שהאישה או השכנים יודיעו לנתבע, היינו מפני שיתלו ששליח בית דין מצאו והודיע לו. אבל במקום שברור ששליח בית דין לא יוכל למוצאו ולהודיעו, סמכינן על חזקה זו. ועיין בזה בחושן משפט (סימן יא סעיף ג) ובמפרשי השולחן ערוך (שם).

יש להוסיף דלפי המבואר בסוגיית הגמרא שם, מסירת ההזמנה לא תיעשה על ידי התובע, אלא הוא מגיש תביעתו לבית דין ובית הדין הם המזמינים אותו, לפיכך אי הופעת בעל הדין לדין נחשבת כלא ציית דינא וכולזול בבית דין, וכמבואר בדברי רש"י שהזכרנו לעיל. וכן מבואר בדברי הריטב"א (במועד קטן טז, עמוד א ד"ה "אמר רבא") שכתב :

"אמר רבא מנא לן דמשדרינן שליחא. פירוש וכל היכא דלא שלחו ליה שליחא אי לא אתי לא חשיבא אפקרותא ולא ציית דינא ואף על פי שהזמינו בעל דינו בעדים."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומשמע שדווקא אם לא נענה להזמנת בית הדין על ידי שלוחם נקרא מזלזל בבית דין. ועל כל פנים אם שלחו לו הזמנה ולא בא יודו כולי עלמא שבזה הוא מזלזל בהזמנתם. ועיין פד"ר (כרך י' עמודים 177-175), ואין כאן מקום להאריך.

1. ועתה בנידון דידן האישה הגישה את תביעתה לגירושין בל' כסליו תשע"ה (2/12/14), תביעה אליה כרכה באותה עת תביעה למשמורת הילדים ומזונותיהם. האישה ביקשה סעדים לתביעות אלו על ידי מתן צווים (יש לציין שבין הצווים היה צו עיכוב נסיעה שניתן במועד זה, לפיכך לא ברור איך עזב הבעל את הארץ בעת שעזב, כל עוד עומד נגדו צו עיכוב נסיעה תקף). בהופעתה בבית הדין סיפרה שהוכתה על ידי הבעל יומיים אחרי יום כיפור. לדבריה לאחר מכן עזב הבעל את הבית ואין היא יודעת היכן הוא, לפיכך מסרה לבית הדין את כתובת הוריו למשלוח התביעה וההזמנות, לבית הדין לא היה מקום לפקפק בדבריה שאין היא יודעת היכן הוא, ולכן נשלחה ההזמנה לכתובת שמסרה האישה, כתובת מגורי הוריו וכפי משמעות התקנות, לא היה מקום להניח שהלה ניתק קשר עם הוריו, ומשכך משלוח להוריו לא גרע מזימון על ידי אשתו ושכניו. ומסתבר שאם ניתק קשר עם אשתו במשך כחודשיים, הוריו ומשפחתו מודעים לדבר. ומשכך הזמנה לדיון שתישלח אליהם תועבר לבעל.

אין אפשרות לדרוש ולבקש מהאישה המטופלת בילדים קטנים לנסות לאתר מקום שהותו המדויק של הבעל, (אם היה ניתן לאתרו). וכן הוא מנהג בתי הדין לשלוח ההזמנה להוריו או לקרוביו של הבעל, אנשים שאנו מניחים שנמצאים בקשר עמו. כפי שנודע אחר כך מדברי אחותו בהופעתה בבית הדין ומדברי אביו במכתביו, למשפחה היה קשר עמו ולא כפי שכתב אביו במכתבו הראשון, מכתב שנשלח לבית הדין בתאריך כ"ג כסלו תשע"ה (15/12/14), אין ספק שלמרות האמור במכתבו זה, לאבי הבעל ולמשפחתו היה קשר עם הבעל.

התוצאה של הזמנה זו, לא הייתה כפי הקורה ברוב רובם של המקרים בהם הנתבע שולח תגובתו לבית הדין ו/או מופיע במועד שנקבע, אלא בריחתו של הבעל מהארץ בתאריך י"ד טבת תשע"ה (5/1/15). עשרה ימים אחרי מועד זה שולח האב מכתב נוסף שבו הוא מודיע לבית הדין על בריחתו של הבעל מהארץ, עם זאת לדבריו הבעל יהיה מוכן לסדר גט כשישמע שהאישה מעוניינת להתגרש, במכתבו כתב שאין באפשרותו ליצור קשר עם בנו, אלא הבן הוא שיוצר הקשר אתו. גם דברים אלו אינם אמינים, שהרי כפי שנודע מדברי האחות לבעל היה קשר הדוק עם משפחתו ומספר הטלפון שלו היה ביד אחותו, בין כך ובין כך אין ספק שהבעל היה מודע להליך שנערך בבית הדין, ובמקום להגיב לתביעה בחר להתל באשה ובבית הדין ולא להגיב עניינית לתביעה. לפיכך אין ספק שבנסיבות העניין ההזמנה הייתה מספקת לדעת בית הדין, וכפי הנהוג במקרים דומים. ואין פגם ורוב כלשהו בהתנהלות בית הדין.

ונראה שעל כגון זה נאמר בויקרא (כ,ה) "ושמתי פני באיש ההוא ובמשפחתו" ופירש רש"י:

"ובמשפחתו – אמר ר' שמעון וכי משפחה מה חטאה, אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין, שכולם מחפין עליו."

והיינו שאף שאינם חוטאים בחטאו החיפוי עליו הופך אותם לשותפים לחטאו. אין ספק שבמקרה שלפנינו משפחתו של הבעל חיפתה עליו, הסתירה בריחתו מהארץ ומקום מגוריו, ולא כדי שלא ייענש אלא כדי למנוע מבית הדין ליצור עמו קשר בין באופן ישיר ובין באמצעות בית הדין הקרוב למקום שאליו ברח. הקשר עם הבעל נצרך כדי להביא בעיית הצדדים לפתרון. לפיכך אין להם להלין אלא על עצמם שבמעשיהם ובמחדליהם הצריכו את בית הדין להפעיל אמצעים כדי להכריח את משפחת הבעל ובעיקר את אביו לשתף פעולה עם בית הדין. וכל זה רק

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כדי שימסרו כתובתו של הבעל והדרך ליצור עמו קשר. בכדי שבית הדין יוכל להתחיל לדון בתביעה שהוגשה לפניו לגופה.

כאשר הבעל נמלט מדיון ייתכן שתינתן החלטה לסידור גט גם ללא פסק דין

ז. דברים אלו אמורים גם לגבי טענת המערער ולפיה בית הדין לא פעל לפי האמור בפרק ט"ז לתקנות הדיון. המערער הזכיר תקנות קנ"ד, קנ"ה וקנ"ח הקובעות שגם בבקשה לגירושין בהסכמה ייערך דיון ויבוררו סיבות התביעה. וכן לא יסודר גט לפני מתן פסק דין. לא בכדי לא הוזכרה תקנה קנ"ו המצריכה הופעת בעל הדין לפני בית הדין. שהרי במקרה שלפנינו הבעל ידע שהוגשה תביעת גירושין נגדו ואחר הגשת התביעה ברח מהארץ, הבעל גם לא הגיש כתב תשובה, לא יצר קשר עם בית הדין וקרוביו חיפו עליו והסתירו מקום הימצאותו והאפשרות ליצור עמו קשר. מטרת הזמנת אבי הבעל וקרוביו לא נעשתה לצורך קיום דיון, אלא כדי להכריחם למסור פרטים אלו לבית הדין וזאת כדי שבית הדין יוכל להתחיל ההליך השיפוטי. המערער מלין על בית הדין שלא ערך הליך שיפוטי, כשהוא עצמו בצירוף בני משפחתו מונעים קיום הליך תקין. משל למה הדבר דומה לרוצח אביו וטוען יתום אני. לפיכך טענה חצופה זו ראוי לה שלא תעלה ובוודאי לא תישמע.

עם זאת לגופם של דברים, מכיוון שלא נערך הליך שיפוטי לא היה ניתן להוציא פסק דין המחייב בגט. בית הדין האזורי גם לא סידר גט. שהרי הגט סודר ונערך בבית הדין בז'נבה, מקום אליו הופיע הבעל וביקש לסדר גט, ולשם נסעה האישה כדי לקבל את גיטה, בית הדין אמנם ערך חקירת שמות לאישה, אך בפועל הגט לא סודר על ידו. יש לשער שאם אכן בית הדין היה מסדר את הגט, בית הדין היה מקדים הוצאת פסק הדין לגירושין קודם סידור הגט. הקובע שעל פי החומר שבתיקן לכל הפחות על הצדדים להתגרש, דבר הנצרך על פי האמור בשולחן ערוך (אבן העזר סימן קיט). אך כאמור בית הדין לא סידר הגט ובוודאי לא עבר על האמור בתקנות הנזכרות.

לאחר שסודר הגט בבית הדין בז'נבה ולאחר שהוצג לבית הדין מעשה בית דין, מבית הדין המסדר את הגט ולאחר שהתקיים האמור בתקנה קס"ו לתקנות הדיון. הוציא בית הדין אישור לגט ופסק דין הקובע שהצדדים גרושים זה מזו, ועיין בזה לקמן.

יש לציין שפעולות בית הדין שנתן החלטותיו למרות אי הופעת הבעל, היו על פי תקנה ק"א לתקנות הדיון הקובעת:

"הופיע התובע ולא הופיע הנתבע, והוא הוזמן כדין – רשאי בית הדין להחליט על בירור התביעה, כולל שמיעת עדות וראיות, שלא בפני הנתבע ולתת פסק דין או לדחות את הישיבה לתאריך אחר."

מקורה של תקנה זו היא מדברי קצות החושן (סימן יג ס"ק א) ובנויה על דברי הב"ח שהא דבעינן לדון בפניו הוא לכתחילה ובדיעבד הדין דין אף שלא בפניו, ואין כאן מקום להאריך. אמנם בנידון דידן, דיון שלא בפני הבעל לא היה מקדם תביעת הגירושין, מכיוון שהבעל ברח לחו"ל ולא היה ניתן לאכוף עליו את פסק הדין. ויכול להיות שזוהי הסיבה שהבעל ברח לחו"ל כשנודע לו על כתב התביעה, מפני שידע שבהיותו בחו"ל יקשה על בית הדין לאכוף עליו את הדין, ואולי יוכל לנצל עובדה זו כדי להכריח את האישה להסכים לתנאיו. לפיכך אין ספק שבית הדין נקט בדרך הראויה, דהיינו הזמנת אביו וקרוביו, שהיה ברור שיש להם קשר עם הבעל,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(ושאחר כך הוכח שהם מסייעים לו), כדי שיעזרו לבית הדין לאתר את הבעל, כדי שיהיה אפשר ליצור עמו קשר ישיר.

ח. והנה על פי הבנתו המשובשת של המערער, קביעת בית הדין שהאישה עגונה, אינה נכונה משפטית ועובדתית. מכיוון שעילת הגירושין לא בוררה ולא הוצא פסק דין. אכן עילת הגירושין לא בוררה בדיונים, אך אין ספק שהמערער נמלט מהארץ אחרי שידע שהוגשה נגדו תביעת גירושין, המערער לא הגיש כתב הגנה (שאמנם אין הוא חייב להגיש), האישה לא ידעה כלל על בריחתו, האישה הגישה תביעת גירושין שעל פניה נראית שהוגשה בתום לב בנסיבות העניין. משפחתו של המערער לא שיתפה פעולה עם בית הדין, כנראה בתקוה שללא נוכחות הבעל, הנתבע, לא יוכל להתקיים דיון ובוודאי לא יוכלו לפעול לסידור גט (יכול להיות שבריחתו הייתה על סמך עצה שיעץ לו מאן דהוא, שבנסיבות אלו בית הדין לא יוכל לעשות דבר), כמו כן יכול להיות שהבעל חשב, שיוכל להכתיב לאישה לקבל תנאים, כנראה תנאים ממוניים, שהרי משפחתו הכריזה שאין הוא רוצה באישה. לפיכך בנסיבות העניין תביעתו של הבעל שעל בית הדין היה לקיים דיון, היא תביעה מופרכת כשאינן אפשרות מעשית לעשות כן, מכיוון שהבעל במעשיו, מנע בירור העובדות ומנע קיום דיון, ועל כגון זה נאמר הרצחת וגם ירשת, לפיכך אי קיום דיון לביורר העובדות ומתן פסק דין במשך כשנה (עד שסודר גט בפועל) הייתה בגין מעשי הבעל.

ומעתה נחזי אנן, היעלה על הדעת שבעל המונע קיום דיונים משפטיים יוכל לטעון, שמכיוון שלא נערכו דיונים לא בוררו העובדות ולכן לא ניתן פסק דין לכן האישה אינה עגונה. הן אמת כשמוגשת תביעה והעניינים מתבררים לפני בית הדין, אף אם הם מתנהלים לאיטם לטעמו של אחד הצדדים, כל עוד לא ניתן פסק דין, אין לקבוע שהאיש מעגן את האישה או האישה מעגנת האיש, שהרי זכותו של כל אחד מהצדדים לטעון טענותיו ולהציגם לפני בית הדין.

אך במקרים בהם אחד הצדדים מעכב קיום ההליכים ויותר מזה בורח מהארץ ומסתתר מבית הדין, היכול לטעון נגד המציאות והעובדות הזועקות לשמים שהאישה אינה מעוגנת על ידו. ואולי חשב (או קיבל עצה מיועציו) שכל עוד לא תיענה לתביעותיו, האישה מעגנת את עצמה ולא הוא מעגנה. ולא בכדי האישה לא סמכה על בעל זה, שישלח גט שליחות כמקובל במקרים רבים, ולכן נסעה עם דיין מבית דינו של הגר"נ קרליץ לז'נבה, דבעל זה שהיה רשע ערום לברוח מהארץ, יכול להיות שישלח גט ואולי אחר כך יבטלו או יעשה מעשים אחרים נגד הגט, דברים שיוכלו לגרום לאנשים טועים לחשוב שהגט אינו כשר, ובאישה זו ובסביבה בה היא חיה, דבר זה יכול לגרום לעיגונה, וכידוע על מקרים שבעלים לשעבר מוציאים לעז על הגט שנתנו ולא חוששים לחרמו של רבנו תם, דבר הגורם לאישה להיות מעוגנת בפועל, גם אחרי שניתן גט כדת וכדין. מסיבה זו טרחה האישה לנסוע עם דיין מבני ברק, כדי שינפק לה תעודת יושר ויפעל באופן שלא יבואו להוציא לעז על הגט בסביבתה. (וכתבנו הדברים ברמז ואכמ"ל).

אישה החיה בגפה ובעלה מסרב לתת לה גט שלא כדין נקראת עגונה – בית דין תובע גט גם בלי פניית האישה

אך לגופם של דברים. עגינות היא מצב עובדתי, בהם אישה חיה ללא בעלה, והבעל מעכב את הגט, ובפרט בבורח למקום רחוק שאין אפשרות לבית הדין לכופו. והנה דין זה שבעל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שעוזב את אשתו והולך למקום אחר, גורם לעיגונה, מבואר בדברי הראשונים והאחרונים ועיין בשו"ת הרא"ש (כלל מג אות יג) שכתב:

“ואישה שבעלה רוצה לילך בארץ אחרת נכון וראוי לכופו לתת גט לזמן, ואם ידוע הוא שדעתו לילך ישיבועהו שלא ילך עד שיפטרנה בגט.”

מבואר מדבריו שאף ברוצה לילך לארץ אחרת ואפילו על מנת לשוב יכפוהו לתת גט לזמן, כדי שלא יעגנה, והיינו שייתן גט אם לא יחזור עד זמן מסוים וקל וחומר בהולך על מנת שלא לשוב או שלא יודעים אימתי ישוב. ושמעת מינה שבזה שעוזב למקום אחר ואין אפשרות להשיגו לצורך מתן גט, הוי עיגון לאשה וסיבה לכופו לתת גט על כל פנים לזמן.

ועיין עוד בתשובת הרשב"ש (סימן מו) שכתב:

“מי שהניח אשתו עגונה והלך לעיר אחרת למדינת הים, אם הבית דין שבאותה העיר יכולים לכופו לתת גט זמן לאשתו מדינא אף על פי שהיא לא תבעתו בגט, או אינן רשאים בכך כיון שלא תבעתו. ונפקא לן מינה שאם אינן יכולים לכפותו מן הדין וכפאוהו הוה ליה גט מעושה בישראל שלא כדין דאמרינן בפרק המגרש דפסול ופוסל, ואם רשאים בכך הוה ליה גט מעושה בישראל כדין וכשר.”

ונראה לי שרשאים הם הבית דין בכך אף על פי שלא תבעתו, שהרי כל ישראל הם בעלי דינים מחמת עגון. ותדע לך שהרי אין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין כדאמרינן בפרק הגזול בתרא, ובעדות אישה מעשים בכל יום שמקבלים. וכן נראה פשוט מכמה מקומות מהמשנה ומהגמרא.

ונראה לי שהטעם הוא כי כל ישראל בעלי דין בכל דבר שמסור לערווה, וגם בדבר העוונות דנפיק מיניה חורבא שהרי כמה חללים הפילה ורבים ועצומים עד הארץ הכריעה והשפילה, ופריצי עמנו פרצות פרצו, וזנו ולא יפרוצו. וחובה על כל ישראל וכל בתי דינים לגדור פרצות לבל ישוטטו השועלים בחוצות. הלכך הוה להו בעלי דין בדבר בקבלת עדותם, וכן בתביעתם לענייני גט אף על פי שלא תבעתו האישה, דכלהו הוה בעלי דין בדבר. ואף על גב דאמרינן בסוף פרק האשה שלום דהמזכה גט לאישה אפילו במקום קטטה לא הוי גיטא ובמזכה לה במקום יבם בעיא ולא אפשרטא, זהו בעניין זיכוי שלא הגיע גט לידה עד שמת. אבל בנדון כזה שמשלחו לה על ידי שלוחו, אם חפצה בו תקבלנו ואם אינה חפצה בו תניחנו, ואין בדבר בית מיחוש.”

ומבואר בדבריו שמי שמניח את אשתו והולך למקום אחר האישה היא עגונה, וחידש עוד שבכהאי גוונא, אף אם האישה לא מגישה תביעה, חובת בית הדין להזדקק לעניין זה, והם בעלי דין בדבר למנוע עיגון מפני התקלות הרבות שמצב זה יוצר, ומשמע עוד בדבריו שחייב בית הדין תחילה לכופו לכתוב גט וישלחו לה, ורק אחר כך נברר דעתה, אם רוצה תקבלו ואם לא, לא תקבלו. ועל כל פנים דבריו ברור מיללו שבכהאי גוונא האישה נקראת עגונה.

ועיין עוד בשו"ת מבי"ט (חלק א סימן עו), מה שכתב לגבי בעל שעוזב את אשתו והלך למקום אחר שכפוהו לתת גט:

“ונראה לנו כי גם שכפיה זאת תהיה כפיה גמורה היא כפיה כדין והגט כשר כיון שהאיש הזה לא היה מקיים מה שחייב לאשתו מן התורה בשארה ועונתה כי יש כמה שנים שהניחה עגונה והולך נע ונד מעיר לעיר ונישא בכל מקום שמוצא ומעולם לא שלח לה שום דבר והרי כתוב בטור (סימן קנד) האומר איני זן ואיני מפרנס או שאינו רוצה לשמש כופין אותו ויוציא מיד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואין לך איני רוצה גדול מזה שיש כמה שנים שנפרד ממנה ולא רצה לשלוח לה מזון ולא קרב אליה ונשא נשים אחרות והולך ובורח ממקום למקום וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל (פרק ד מהלכות אישות) המורד על אשתו ואומר איני בא עליה וכו' מוסיפין לה וכו' כל זמן שתוצה היא לישב וכו' וכתב בעל מגיד משנה לפי שאם לא רצתה כופין אותה לגרשה כיון שאינו רוצה להיות עמה וכן על מה שכתב פרק י"ב שאם אינו יכול ליתן לה אפילו לחם שהיא צריכה לו שכופין אותו להוציא ותהיה כתובתה חוב עליו וכו' כתב מכל מקום שאפילו למאן דפסק כשמואל וכו' אם אין יכולין לכופו לזון יכפוהו להוציא והוא דבר ידוע בנדון זה שאינם יכולין לכופו זה האיש לזון שהולך מעיר לעיר ומשתמט ממי שתובע ממנו מזונות לאשתו ולכן כפיה זו כדין היא."

שמע מינה שבכהאי גוונא הוי עיגון גמור וכופין את הבעל לתת גט ולפי זה אין ספק שמה שכתב בית הדין בהחלטותיו שהבעל מעגן את אשתו, דבריהם נכונים וברור מיללו. שהרי מצב זה שהבעל ברח למקום אחר ואין אפשרות לאתרו, הוי עיגון גמור ועילה גמורה לכפיית גט. ולכן הגדרתה של האישה עגונה, היא הגדרה הבנויה על המציאות העובדתית ומתארת את מצבה. דבר זה אינו תלוי בניהול דיונים ושמיעת הצדדים, מפני שהמצב כשלעצמו מורה על המציאות.

ט. ומעתה מכיוון שלבית הדין התברר שהבעל עזב את אשתו וברח לחו"ל חובת בית הדין להשתדל בהיתרה וכמו שכתב הרשב"ש הנזכר לעיל. וחובתם לעשות כל טעדיק, כדי לאתר את הבעל. ולפיכך דרך המלך לפעולה זו של איתור הבעל היא הפנייה לאביו ושאר משפחתו, מפני שבית הדין הניח ואכן צדק שלמשפחה קשר עמו. לפיכך הוזמן האב תחילה כעד לצורך בירור העניין ומשסירב והתחמק מלבוא חובה היה על בית הדין להפעיל האמצעים הניתנים על פי דין ועל פי חוק לא לצו להופיע לפני בית הדין.

לפיכך אין בהפעלת אמצעים אלו משום רדיפה ואכזריות כלפי משפחת הבעל, אלא אדרבה זוהי חובתו, ואם לא היו עושים כן, יש בהימנעות זו משום מעילה בתפקידם.

וכיוון שהתברר שזו חובת בית הדין, בית הדין פעל כפי שכתב בהחלטותיו על פי תקנה פ"ג לתקנות הדיון שזו לשונה:

"בית הדין רשאי, לפי שיקול דעתו, להזמין כל אדם או לדרוש המצאת מסמכים והוכחות, אם ראה צורך בכך."

שאף על פי שבעלמא לא מוטל על בית הדין ליזום מעצמו הבאת עדים וראיות ורק אם בעל דין מבקש להביא עדים או ראיה בית הדין מאפשר לו להביא עדיו וראיותיו לבירור העניין, וכדאיתא בסנהדרין (דף לא, ע"א). תקנה זו קובעת שלפעמים חובת בית הדין ליזום הליך להבאת עדים וראיות. מקורה של תקנה זו היא על סמך דברי הרשב"ש שהוזכרו לעיל, שבמקום עיגון חובת בית הדין ליזום תיקון הדברים. ומדברי הריטב"א בקידושין (כ"ז, ע"ב ד"ה "גמרא") שכתב:

"בעלמא קיימא לן דאין בית דין פותחין לו לגלגל עד דטעין תובע דאמרינן התם (שבועות דף מט ע"א) אמר רב הונא לכל מגלגלין חוץ משכיר ורב חסדא אמר לכל אין מקילין חוץ משכיר מאי בינייהו איכא בינייהו למפתח לו לרב חסדא פתחין לרב הונא לא פתחין, והלכתא כרב הונא, ומודה רב הונא דבסוטה פותח הכהן, אלא דשאני סוטה דהוי איסורא וכל ישראל ערבין זה לזה ומחייבי לאפרושיה מאיסורא ובעלי דבר חשיבי, אבל הכא דממונא הוא אי לא טעין בעל דבר אין לנו לעשות עצמינו עורכי הדיינין ולפתוח לו שיגלגל עליו."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ושמענין מדבריו שבמקום איסורא הוי חובה על הבית דין לבדוק ולברר הדברים לאפרושי מאיסורא.

מלבד הנ"ל מכיוון שחובת בית הדין לדון דין אמת לאמיתו ולא דין מרומה, ולכן במקום שיש חשש לדין מרומה, חובה על בית הדין לנקוט יוזמה ובירור הדברים וכדאיתא בתשובת הרא"ש (כלל קז) עיין שם מה שהאריך.

ולפיכך בנידון דידן, שבתחילה היה דבר זה רק בגדר סבירות, שקרובי הבעל יודעים היכן הוא נמצא ומודעים לדרכים ליצור עמו קשר, דבר שהוכח כנכון בהמשך מאמירת האחות וממכתבי האב. אין ספק שחובה היה על בית הדין לנקוט בכל טעדי להזמין את הקרובים כדי לברר היכן נמצא הבעל. אין ספק שלו הייתה האחות עושה מה שהתחייבה, להמציא מספר הטלפון של הבעל, או אם האב היה עושה פעולה זו, לא היה צורך כלל להזמין לבית הדין, אך מכיוון שהנ"ל רצו לחפות על הבעל הבורח, לא הייתה ברירה אלא להזמין בצווים.

י. ולמה שכתבנו חובת בית הדין ליזום גירושין במקרה זה כדברי הרשב"ש, אף אם האישה לא הייתה מגישה תביעתה, וקל וחומר שהוגשה על ידה תביעה לגירושין ואין שחר למה שטען אבי הבעל במכתביו שהאישה אינה רוצה להתגרש.

הנוהג בבתי הדין – תביעה לשלום בית ולחילופין גירושין אינה נכללת כתביעה שאינה כנה
ומה שטען שמכיוון שהאישה הגישה תביעה לשלום בית ולחילופין גירושין, תביעת הגירושין אינה כנה, ואין אפשרות לכרוך תביעות בתביעה שאינה כנה.

בית הדין כבר הבהיר בדיון שעל מדוכת שאלה זו ישבו כבר הרה"ג א' גולדשמידט, י' קאפח ומ' אליהו זצ"ל בשבתם בערעור בבית הדין הרבני הגדול לפני שנים רבות. נצטט מפסק דינם המאלף שהובא בפסקי דין רבניים (חלק י עמוד 313). המסביר ומבהיר מדוע אין בהגשת תביעה לשלום בית ולחילופין גירושין משום חוסר כנות, וזו לשונם:

"בין הצדדים תלויה ועומדת תביעת הגירושין של המשיב. ואף על פי שהתביעה לגירושין כאילו חילופית היא לתביעה לשלום בית, הרי גלוי וידוע הוא כי דרכה של תביעת גירושין לעולם כך היא, שטרם היציאה למערכות המלחמה לגירושין, מקדימים בפתחה לשלום. ואין בלחילופין לגרוע ולפגום בכוחה של תביעת הגירושין.

ואם לא כן, אלא שתביעת גירושין אינה ראויה לתואר זה, אלא רק כאשר היא מוחלטת, בלי פתיחה לשלום, הרי יגיע הדבר לידי כך שכאשר בעל או אישה, יתבע גט, ויבקש שכל עניני תביעה זו יתברר במקום אחד, כפי שהוא זכאי לכך, למען לא יוכרח לכתת רגליו מבית הדין לבית המשפט ומבית המשפט לבית הדין וחוזר חלילה, עם כל ההרפתקאות הכרוכות לגלגולים אלו, לא תהיה לו לתובע זה כל ברירה אלא להיות לא כנה בתביעתו, להטמין בחובו את ההרהורים לשלום, ולדרוש, בניגוד לרצונו, אך ורק גירושין, ללא פתח לשלום, ולו גם כחודו של מחט. וחוששני גם למקרה שתביעה לגירושין כגון זו, ללא דברי שלום ואמת – שלא לשמה, תביא לידי זה שיקויים בו בתובע הזה שמתוך שלא לשמה בא לשמה: לגירושין במוחלט ללא מוצא לשלום."

מדבריהם נמצינו למדים, שהדרך בה נהגה האישה היא הראויה אף לכתחילה. אף שכפי העולה מהחומר שבתיק נערכו ניסיונות שלום בית, ניסיונות שלא צלחו, ולמרות זאת, אף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהגשת התביעה הייתה רק אחרי שהבעל נקט באלימות נגדה. (תגובת הבעל שברח מהארץ לא נשמעה), האישה עדיין לא סתמה הגולל על האפשרות לשלום בית.

יצוין, שפסיקה זו היא אבן יסוד בהבנת עומק המושג של כנות תביעת גירושין, ושימשה תשתית לפסיקות רבות של בתי הדין הרבניים לדורותיהם.

גם בית המשפט על ערכאותיו השונות, הסכים עם עמדה זו וכפי שזה בא ליד ביטוי בפסיקותיו עיין ע"א 120/62 מאירוביץ נ' מאירוביץ פ"ד ט"ז (4) 2514, 2517 ע"א 328/67 שרפסקי נ' שרפסקי פ"ד כב (1) 271 ע"א 866/75 שביט נ' שביט (לא פורסם) ע"א 655/81 כהן זדה פ"ד תשמ"ב (ג) 418. ועוד ואכמ"ל.

בית הדין מחויב לאכוף צו להבאת עדים או בעלי דין אף בקנס ממוני – חיוב זה מעוגן הלכתית וחוקית

יא. ומעתה מכיוון שבית הדין הבין שלצורך פתרון בעיית התחמקותו של הבעל חובה עליו להזמין את האב ו/או שאר קרוביו. לפיכך אם הנ"ל סירבו להופיע בבית הדין, חובת בית הדין לנקוט אמצעים לצורך כפיית הופעתם בבית הדין, וכפי שקובעת תקנה ק"ד לתקנות הדיון (משנת תשנ"ג) שזו לשונה:

"מי שהוזמן להשיב על תביעה שהוגשה נגדו או לטעון לתביעה שהגיש או שהוזמן להעיד ולא התייצב נצטווה להמציא מסמך ולא המציאו, יחולו לגבי הוראות סעיף 4 לחוק בית דין דתיים (כפיית ציות), התשט"ז 1956."

וזה לשון החוק:

אדם שהוזמן [...] ולא התייצבו במועד ובמקום שנקבעו בהזמנה ולא נתנו נימוק לכך להנחת דעתו של בית הדין, רשאי בית הדין ליתן צו מעצר לשם כפיית התייצבותו של המוזמן; ורשאי הוא, אם ניתן צו כאמור ואם לאו, לחייבו בתשלום ההוצאות, כולן או מקצתן שנגרמו מחמת אי-התייצבותו ולקנסו [...].

חזינן מלשון החוק שבית הדין רשאי להוציא צו מעצר לצורך כפיית התייצבותו של עד ולחייבו בהוצאות אם לא הופיע.

אין ספק שאפילו במקום שיש רק ספק אם העד יוכל להעיד יש יכולת להפעיל אמצעים לכפיית הופעתו וכדאיתא בחושן משפט (סימן כה ס"ב):

"אדם רשאי להחרים בבית הכנסת על כל מי שיודע לו עדות שיבא ויעיד. הגה: אבל לא יוכל להשביען אלא אם לא יגיד ונשא עונו, מיהו אם נראה לבית דין צורך שעה להשביען שיגידו האמת, הרשות בידן, יש אומרים כשנותנים חרם בעדות, אף הקרובים צריכים להעידו [...] ואפילו בעל דבר בעצמו צריך להעיד [...] ויש חולקים."

ושמענין מינה שחובת בית הדין לנקוט אמצעים לצורך גילוי האמת, ולפיכך הייתה חובה עליהם לנקוט אמצעים אלו.

יב. אך באמת לא בעינן להביא לחמנו מרחוק, דיסוד הדין שבית הדין רשאי לאכוף הופעת עדים נלמד מאותו מקור שממנו שמענין שבית הדין יכול לאכוף הופעת הנתבע. וכמו שבנתבע על בית הדין להפעיל כל האמצעים הניתנים על פי דין ועל פי חוק הוא הדין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בעדים ולכן חובת בית הדין לאכוף ההופעה לפניו, בכל האמצעים שניתנים לו על ידי המחוקק.

אופן הזמנת בעלי דין לדין מבואר בבבא קמא (דף קיב ע"ב, ודף קיג ע"א), ובשולחן ערוך (חושן משפט סימן יא), ומבואר שם שמי שהוזמן לדין ולא בא יש רשות לבית הדין לנדונו ולהחרימו. אך יסוד דין זה והאופנים בהם יוכרח להופיע מבוארים במועד קטן (דף טז, ע"א) דאיתא התם:

"אמר רבא מנלן דמשדרין שליחא דבי דינא ומזמינין ליה לדינא [...] ומנלן דמשמתינין [...] ומנלן דמחרמינין [...] ומנלן דמפקרינין נכסיה דכתיב וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו [...] ומנלן דנצינין ולייטינין ומחינין [...] ומנלן דכפתינין ואסרינין ועבדינין הרדפה [...] אמר ליה רב הונא בר חנינא: הכי אמר רב חסדא, מתרין ביה שני וחמישי ושני."

וברש"י (שם):

"ומזמינין ליה לדינא – לבעל דין [...]"

דמפקרינין ליה לנכסיה – דמאן דלא ציית להו לרבנן.

יחרם הוא וכל רכושו – דהפקר בית דין הפקר מהכא נפקא לן בכל דוכתי.

דכפתינין – ידיו ורגליו.

ואסרינין ליה – שקושרין אותו על העמוד להלקותו.

הרדפה – קא מפרש רב יהודה בריה דרב שמואל לרודפו מיד, דכיון דלא ציית דינא מנדין אותו.

ושונין – ומנדין אותו פעם אחרת.

ומבואר מדברי הגמרא ורש"י שמי שלא נשמע לבית הדין, יש להם להשתמש באמצעים שונים כולל בכוח להפקיר ממנו כדי להכריחו להישמע להם. וכתב רש"י שזה המקור לדין הפקר בית דין הפקר.

והנה במקורות הדין במשה שקרא לעדת קורח לדין, ברק שקרא לשבטים להתייצב למלחמה ובעזרא שציווה לכל עם ישראל להתאסף בירושלים (כדי לעשות חרם להוציא הנשים הנוכריות), הטילו חרם, שבועה ואמצעים אחרים להכריחם להישמע לבית הדין וקבע עזרא שמי שלא ישמע בקולו לבוא לירושלים להתאסף ועל זה בלבד יש כוח לבית דין להפקיר אפילו כל רכושו.

והנימוקי יוסף במועד קטן (דף ח ע"א מדפי הרי"ף) כתב:

"דמפקרינין – לאו חיוב הוא אלא יש כוח ביד בית דין להפקיר ממון המסרב על מצוותם, ומהא נפקא לן בכוליה תלמודא דהפקר בית דין הפקר."

ובחידושי הריטב"א (שם) כתב:

"וקא משמע לן שיש רשות ביד בית דין להחמיר בדינין הן בגופו הן בממונו [...] הכול כפי העבירה [...] ובכל זה יזהר הבית דין לעשות הדבר לשם שמים ולא בדרך איבה כמו שכתב הראב"ד."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שמענין מדברי הנימוקי יוסף והריטב"א שרשות ביד בית דין להפקיר ממונו הכול לפי חומר העניין, ובלבד שיתכוונו לשם שמים. ודין זה הוא רשות ביד בית דין ותלוי בשיקול דעתו בכל מקרה ומקרה.

יג. והנה האחרונים הקשו על מה שכתב רש"י (וכן הוא בנימוקי יוסף) שמפסוק זה ילפינן דין הפקר בית דין הפקר בכל מקום, שהרי ביבמות (דף פט, ע"ב) ובגיטין (דף לו, ע"ב) ילפינן גם כן מקרא נוסף מאלה הנחלות אשר נחלו [...] עיין שם.

ועיין בחידושי הרשב"א בגיטין (שם) ובים של שלמה ביבמות (פרק י סימן ט) ובמהר"ץ חיות במועד קטן, והיה נראה לי וכן מצאתי אחר כך שכתב ביד דוד במועד קטן (שם):

"דהתם בגיטין בעי הגמרא למילף שרשאים בית דין להפקיר נכסים ולהורות בדין אף על פי שעל ידי כך נוטלים ממון מזה ונותנים לזה ובוזה מיירי קרא דאלה הנחלות אבל הכא מיירי מתורת קנס לאבד אפילו נכסיו ופשיטא להפקירן. ובוודאי זה אי אפשר ללמוד מקרא דאלה הנחלות ודווקא מקרא דיחרם כל רכושו דשם מוכח דיכולין להפקירו מתורת קנס."

ומהאי קרא ילפינן שיש כוח ביד בית דין לענוש ולהפקיר ממונו של כל העובר על דבריהם ואינו שומע להם.

ומסוגיה זו ראיה ברורה שיש כוח לבית דין לקנוס ממון למי שעובר על דבריהם, לא שומע בקולם או לא מופיע בבית הדין, דכל אלו בכלל לא ציית, ויש רשות לבית דין. ומשכך אף חובה לחייבו בהוצאות לאוצר המדינה, הוצאות שיגבו ביעילות על ידי הרשויות כדי להכריחם לציית לבית הדין.

יד. והנה הרמב"ם (הלכות סנהדרין פרק כד הלכה ו) כתב:

"וכן יש לדיין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד זכותו כפי מה שיראה לגדור פרצות הדור ולחזק הבדק או לקנוס אלם זה. והרי הוא אומר בעזרא וכל אשר לא יבוא לשלושת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו, מכאן שהפקר בית דין הפקר".

ומקור דבריו ממועד קטן (דף טז, ע"א) שהבאנו לעיל וכן כתב הכסף משנה.

ועיין גם בחינוך (מצוה תצא) במצות מינוי שופטים שכתב:

"שיש לכל קהל וקהל שבכל מקום למנות ביניהם קצת מן הטובים שבהם שיהיה בהם כוח על כולם להכריחם בכל מיני הכרח שיראה בעיניהם, בממון או אפילו בגוף, על עשית מצות התורה, ולמנע מקרבם כל דבר מגונה וכל הדומה לו."

וכן כתב בשולחן ערוך (סימן ב):

"כל בית דין אפילו אינם סמוכים בארץ אם רואים שהעם פרוצים בעבירות ושהוא צורך שעה דנין בין מיתה בין ממון בין כל דיני עונש [...] ויש להם כח להפקיר ממונו ולאבד כפי מה שרואים לגדור פרצות הדור [...] וכל מעשיהם יהיו לשם שמים [...]."

ועיין בביאור הגר"א שכתב על דברי הרמ"א שמקורו מסוגית הגמרא במועד קטן (שם).

והרי כבר חזינו שסוגית הגמרא מיירי במי שלא נענה לקריאת בית הדין. וכן משמע פשט קרא דעזרא, ואף שכתב שהעם פרוצים בעבירות, אין לפרש בעבירות דווקא, דאף אם מתפקרים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בדינם ולא שומעים לדברי בית הדין, מיקרי פרוצים בדבר ומחלישים בזה כוח הבית דין ומשכך כוח התורה, ולפיכך יש רשות לבית דין בכל מקום לקנסם.

ועיין בשו"ת הריב"ש (סימן שצט) שכתב שם בתוך דבריו וזו לשונו:

"אבל כל בית דין קבוע בעירו יכול להפקיע ממון וכל שכן הקהל."

עיין שם שהביא ראיה מסוגית הגמרא במועד קטן ומדברי הרמב"ם שהזכרנו.

טו. ולפני שנמשיך להביא ראיות שיש כוח ביד בית דין וחובה על בית דין לקנוס ולהכריח המתדיינים לשמוע בקולם ולקיים החלטותיהם, נקדים דברי הרמ"א בחושן משפט (סימן צט ס"ח) וזו לשונו:

"מי שיבוא להפקיע תקנת חכמים בערמה ותחבולות וכל שכן לגזול את חברו חייבים חכמי הדור לבטל את כוונתו אף על פי שאין כאן ראיה אלא אומדנות מוכיחות היטב."

ואין הבדל בדבר בין מי שמפקיע ממון חברו בפועל למי שמעכב דין ומתחמק מלשמוע בקול בית הדין, ולסייע להם לדון דין אמת לאמתו. ומקור דברי הרמ"א הוא בתשובת הרא"ש (כלל עה אות ג') שהובא בדברי הטור (סימן צט) שם וזו לשונו:

"תורת אמת וחוקים טובים ומשפטים ישרים נתן הקדוש ברוך הוא לעמו ישראל על ידי משה רבינו עליו השלום דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום צדיקים ילכו בם ופושעים המתנכלים לעקש הישרה להגדיל שקל במאזני מרמה חייבין חכמי ישראל לסכל עצתם ולבטל מחשבותם. ועל זה נאמר צדק צדק תרדוף (סנהדרין דף לב ע"א) ואמרו חכמים דין אמת לאמתו לאפוקי מרומה.

[...] מכל הלין חזינן דכל הרוצה להערים להפקיע תקנת חכמים ולעשות לחברו תחבולה לכדוהו חכמים בערמם ועמדו כנגדו להפר עצתו ולבטל מחשבתו הרעה ואנו נדון דבר מדבר ונלמד דבר מדבר כי חכמי התלמוד לא הספיקו לכתוב כל הנולדות העתידות לבוא המתחדשות בכל יום אלא שהבאים אחריהם יוצאים בעקבותיהם ומדמין מילתא למילתא."

עיין במה שהאריך שם להביא ראיות רבות מהש"ס מה שדנו חכמים באומדנה לשבר מלתעות רשע, וכל דבריו קילורין לעיניים. ולפיכך אין ספק שחובה על בית הדין לפעול בכל דרך לשבר מלתעות רשע ולכפות המתחמקים מלדון לפני בית הדין והמבזים את בית הדין כדי להעמיד הדת על תילה.

ועיין בסנהדרין (דף ז, ע"ב):

"ואצוה את שופטיכם בעת היא אמר ר"י כנגד מקל ורצועה תהא זריז."

ופרש"י:

"[...] ועל מה זירז על המקל והרצועה שיהיו מטילין אימה על הציבור לשם שמים."

וטעם הדבר שחובת בית דין להטיל אימה על הציבור לשם שמים שישמעו להם וכשם שכופים במקל ורצועה קל וחומר שנכפהו בממונו וכלשון הגמרא בכתובות (דף צא, ע"א) עד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו. ואופן הכפייה הוא בהטלת קנסות והפקרת ממונו וכמו שהבאנו ממועד קטן (שם).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מבואר מדברי הגמרא שהדיין צריך רצועה מקל ושופר, ולהשתמש בהם כדי לאכוף בעלי הדין לבוא להתדיין וכדי לקיים את פסק דינו. וזאת מלבד השוטרים שתפקידם לאכוף את פסק הדין. והנה אין ספק שכלי הדיינים בכל דור ודור משתנים לפי הדור והזמן. ולפיכך בזמן הזה שאין נהוג ואין אפשרות לאכוף הדין כמו שהיה בזמן חז"ל ובאמצעים הנזכרים לעיל, אמצעים שהיו יעילים לקיום סמכות בית הדין על אתר, יש לנו להשתמש בכלים המודרניים לאכיפת המשפט על בעלי הדין, והוא השימוש בחיוב בהוצאות משפט לאוצר המדינה, וכן כפיית קיום פסקי הדין באמצעות החוקים שחקק המחוקק בפקודת ביזיון בית משפט ובחוקים השונים שנקבעו, חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), ומניעת הפרעה.

האם הפקעת ממון הנתונה ביד בית דין לענוש המתחמק מלדון בפניהם תקנה קבועה או צורך שעה

והנה נחלקו הראשונים האם הפקעת ממון יכול להיות תקנה קבועה או רק לעשות גדר וסייג.

ועיין בשו"ת הריטב"א (סימן קפ) שכתב בתוך דבריו:

"ומיהא מה שכתוב בטענת הטוען שאין בית דין עושין תקנת הפקעת ממון אלא לעשות שום גדר וסייג. זו אמת הוא וכן דעת הרמב"ם ז"ל והרבה מן הגדולים ז"ל וגם הדעת מכרעת כן [...] ואף על פי שיש מקום להשיב על זה [...] דשם לגבי ממון דשייך הפקר בית דין, בלא מיגדר מילתא נמי הוא."

עיין שם שמסקנתו שרק למיגדר מילתא מפקירים ממונו. ועיין בשו"ת מהריט"ץ החדשות (סימן קפ) שדייק מלשון הרמב"ם שכתב תמיד, שאפילו לאו למיגדר מילתא יש כוח לבית דין להפקיר. וכבר האריך בהאי מילתא והרחיב כדרכו בקודש המהרש"ם בספר "משפט שלום" (סימן קל"א) קונטרס תיקון עולם מאות ז' ואילך.

ובשו"ת "תרומת הדשן" (חלק ב סימן סד) שכתב בתוך דבריו:

"ואם הטעון באחד מתשובות הרא"ש שכתב בה שגזר על אחד לקיים הפסק דין בקנס אלף זהובים למלכות, שוא הסיתוך בזה, דהתם לאו לצורך גזר כי אם לקיים פסק דין לאחרים ועוד דלא רצה לשמוע לדברי תורה כל עיקר [...]".

ומשמעות דבריו היא כדברינו שמי שלא ציית דינא יש לבית דין לקנסו כדי לקיים פסק הדין וכדי שיהיה ציית דינא. ודבריו הובאו בדרכי משה (חושן משפט סוף סימן ג) וכן הביא הדברים הסמ"ע (בסימן א ס"ק כא).

ובדרכי משה שם כתב שבשו"ת תשב"ץ (חלק א סימן קסא) האריך בזה וזו לשון התשב"ץ:

"האחד שהוא קונס למאן דלא ציית דינא ממון רב ובוודאי שהמלך לא נתעורר מעצמו בזה שהרי לא נהג כן במינוי שופטיו ואינו מורגל אצלם כיון שאינו מעניינים הנוהגים אצלם לא היה מצוהו אלא בבקשת המשתדל בזה והמסדרו ויש בזה שגגה דמי הרשהו להסיע על קיצתו ולקנוס בני העיר שלא כדין בני העיר הוא דרשאיין בכך במעמד חשוביהן אבל חשוביהן שלא במעמד בני העיר לא והפקר בית דין הוי הפקר אבל הפקר יחיד לא כל שכן הוא שאינו מבני העיר שאפילו בני העיר עצמם רשאים להסיע על קצתם אבל לבני עיר אחרת לא, וזה מוכרע ממקומו ומצוי בתשובות הראשונים ז"ל."

והנה מפשט דבריו משמע דדווקא בעובדא דהתשב"ץ שהדיין מונה על ידי המלך שלא בהסכמת בני העיר, אין בכוחו להפקיע ממון, דבחוק המלך אין רשאי הממונה להפקיע, ודין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הפקר המסור לציבור, ניתן לטובי העיר או לבית דין ולא ליחיד הדין, ומשכך משמע על כל פנים שבית הדין יכולים לקנוס למאן דלא ציית דינא.

ועל כל פנים בנידון דידן ודאי שהוי משום מיגדר מילתא להעמיד כוחם של בתי הדין. שהרי אנו רואים במעשים כל יום שיש רבים המערימים או מנסים להערים ולהתחמק מקיום הדיון בבית הדין, וללא היכולת לקנסם אין הרגל יכולה לעמוד. ועיין עוד בשו"ת הריב"ש (סימן תצט).

בזה הזמן ראוי ונכון להפעיל קנסות בכל מקרה לגופו על אנשים שלא מצייתים לדין

טז. וכבר כתבנו במקום אחר שהעולה מכל האמור. שאין ספק שיש בכוח בית דין להפקיר ממון העוברים על דעתם ולא מצייתים להם. שאם לא כן, ייחלש כוח בית דין. ויש בדבר תקנת הציבור והעמדת הדת על תילה ומיגדר מילתא. ולפיכך יש לעיין בכל מקרה ומקרה לגופו, תועלת הדבר. ויש לפרסם הדברים למען לא תהא כהנת כפונדקאית, שידעו שאין מקום לויתור על הוראות ופסקי בית הדין ולא יעשה כל אחד ככל העולה על רוחו. וברור שמשיתפרסם הדבר ותופעה זו של אי הופעה בפני בית הדין תהיה נדירה, שוב לא יהא חובה עלינו לקנוס קנסות ולחייב בהוצאות לאוצר המדינה. אבל כל עוד הדבר פרוץ, באם לא נקפיד לחייב בהוצאות המתעלמים מהחלטות בית הדין, לא מופיעים בפני בית הדין בדיונים שנקבעו, או שלא שומעים בזדון להוראות בית הדין, על זה נאמר "לא תוכל להתעלם", וכל המעלים עיניו מהתנהגויות אלו הרי הוא חותר תחת מעמדם של בתי הדין. ולדעתי הרי הוא בכלל עושה מלאכת ה' רמיה ועיין בבא בתרא (דף כב, ע"ב) ואין כאן מקומו.

ועוד שנינו בירושלמי (מסכת סוטה פרק ז הלכה ד) על הפסוק "ארור אשר לא יקיים את דברי התורה הזאת" (דברים כח, כו) וכי יש תורה נופלת? ר' שמעון בן חלפתא אומר זה בית דין של מטה, דא"ר יהודה רוב הונא בשם שמואל, על דבר זה קרע יאשיהו (מלכים ב כב, יא) ואמר עלי להקים, ופירש שם הקרבן העדה, (דיבור המתחיל "הכי גרסינן זה בית דין של מטה") וזו לשונו:

"והכי פירושו הבית דין של מטה, והן המלך והנשיא והשופטים שבישראל, ידרשו בהקמה זאת, בית המלך והנשיאות, שבידם להקים את התורה ביד המתבטלים."

(עיין ברמב"ן על התורה (דברים פרק כח פסוק כח ד"ה "אשר לא יקים") שגורס בדברי ר' שמעון בן חלפתא "זה בית דין של מטה").

ולכן אין דיין או הרכב בית דין יכול לפטור עצמו ועל כגון זה אמרו חז"ל בויקרא רבא (פרק א) לגבי דין ערבות שאין אדם היושב בספינה רשאי לקדוח חור בתאו ולומר את תאי אני נוקב, שהרי הוא מזיק ועתיד להטביע כל הספינה. והכי נמי דיין שמתעלם מהתנהגויות אלו הרי הוא כקודח חור בספינת בתי הדין המשייטת במים סוערים ואינו יכול לומר בשלי אני עושה, שהרי למעשים של יחידים יש השפעה על דמותם וסמכותם של כל בתי הדין.

ובזכרוני שכבר הארכתי בזה בעבר בפסק דין אחר וכעת לא מצאתיו ועוד חזון למועד. ועל כל פנים לעניות דעתי הדברים ברורים שיש רשות לבית דין לקנוס ממון מי שלא מציית לדבריהם. וכמו שכתב הנימוקי יוסף במועד קטן. ואף שכתב שזה רשות ולא חובה, לעניות דעתי בימים אלו, שאם אדם לא ייקנס בגין אי הופעתו או אי ציות לבית הדין, הרבה יתחמקו מביצוע הוראת בית הדין. ולפיכך כיום חובה לחייב בהוצאות במקרים כגון אלו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה האמור בתקנה פ"ג ובתקנה ק' הוא במי שבית הדין מזמינים אותו להופיע כעד בבית הדין שיש כוח לכופו בדרכים שונות כדי שיופיע בפניהם. וכיוון שזו מטרת הכפייה משהופיע בבית הדין שוב לא יפעילו אמצעים כלפיו וכדאיתא בבבא קמא (דף קיג, ע"א) שכשיופיע יסירו הנידוי שהוטל עליו.

המדבר דברי חוצפה כלפי בית הדין אסור לבית הדין למחול על כבודו

יז. והנה בביאור סוגיית הגמרא במועד קטן פירש הר"ן:

"ומנא לן דאי אתפקר בשליחא דבי דינא כלומר אם מעיו פניו וחרף הבית דין בפני השליח בית דין דאתי ההוא שליחא ואמר ולא מיתחזי כלישנא בישא. שנאמר העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה. ורצה לומר על משה רבינו עליו השלום, אלא שכינה הכתוב, ובא השליח והגיד למשה שהרי כתבו משה רבינו בתורה. נמצא שהגיד לו, והיאך כתבו בתורה אלא ללמד ממנו הלכה למעשה."

ושמענין מדבריו שקילל הבית דין בפני שליח הבית דין וזה שלא כרש"י בגמרא (שם) שפירש שקילל שליח בית הדין אלא כדברי רש"י על הרי"ף (שם). וכתב שנכתב בתורה כדי ללמדנו הלכה למעשה שחובה על שליח בית הדין להודיע לבית דין ואין בזה משום לישנא בישא.

במקרים כאלו שיש חירופים וגידופים וביזוי בית הדין, והטענות היו כנגד ההתנהלות השיפוטית של בית הדין. במקרה זה מסתבר שבית הדין אינו יכול למחול על כבודו ועל כבוד בתי הדין. וכבר אמרה התורה "אלוקים לא תקלל" (שמות כב, כ"ז).

וכתב החינוך (במצוה ט):

"כי בקללת הדיין תקלות רבות, כי המון העם בסכלותו שונאין אותו ואם לא יזהרו על קללתו יקללוהו ויבואו מתוך כך לקום עליו כמו שאמר החכם למלך על המון העם הזהר שלא יאמרו, שאם יאמרו יעשו, ויהיה בזה רעה רבה כי הוא במשפט יעמיד ארץ".

ועיין בדברי הרמב"ן בשמות (שם): "והזכיר שלא יאור אותו כאשר יתחייב במשפטו". ועיין ברמב"ן ויקרא (יט, יד) מה שכתב שם ונראה שהוא מקור דברי ספר החינוך.

ועיין עוד ברמב"ן דברים (יט, יג) שכתב שלפעמים צוותה התורה "לא תחוס עינך" שלא לחוס במרובי התקלות. וזה לשונו:

"וקצתה את כפה לא תחוס עינך מפני כי הפתאים יהללו אותה בהיותה עוזרת לבעלה."

וסיים שם:

"כי הרחמנות על הרוצחים שפיכות דמים מידי הרוצחים ומידי אחרים המתפרצים."

לימדנו הרמב"ן שלפעמים הרחמנות והויתור לעושי עולה גורם לבני עולה, שלא לחשוש לעשות עוולתם.

ולפיכך חובה עלינו לשקול בכל מקרה ומקרה לגופו, ולא על כבודם באים הדיינים למחות אלא על העמדת המשפט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בעל דין שלא מופיע לפני הדיינים חובה על בית הדין להפעיל אמצעים לאכוף את הופעתו יח. ובמה שכתבנו שבעל דין שלא הופיע מנדין אותו על שלא הופיע משום שיש בדבר זה משום זלזול בבית הדין, חובה עליהם להפעיל אמצעים לאכוף הופעתו כמבואר במועד קטן (דף טז, ע"א) ועיין שם: "דכפתינן ואסרינן ועבדינן הרדפה".

ומתוך פירושי הראשונים שם ילפינן דנקטינן בכל האמצעים לאכוף הופעתו של מי שלא נשמע לבית דין. שעניין זה שעבדינן הרדפה ביארו הראשונים בכמה אופנים.

רש"י פירש:

"הרדפה – קא מפרש רב יהודה בריה דרב שמואל לרודפו מיד, דכיון דלא ציית דינא – מנדין אותו."

ובריטב"א בר"ן ובנימוקי יוסף פירשו:

"שרודפין אותו נדוי אחר נדוי ואחר כך ארירה עד שיחזור בו."

והרי"ד הר"ן ור' ישעיה פירשו:

יורדין עמו לחייו לפסוק מזונותיו שמושיבין אומנים אחרים סמוך לו שיעשו אומנתו.

ויש שפירשו:

"שקושרין קנים זו בצד זו וקושרים אותו ביניהם כדי שלא יעמוד בריוח בבית האסורין."

ונראה לומר שאף שכל אחד פירש באופן שונה לא פליגי אהדדי.

ועיין עוד בתשובות הרא"ש (כלל ו סימן כז) שכתב:

"רשאיין בני העיר להסיע על קיצותן הכל לפי צורך השעה משום מגדר מילתא. ואם עני הוא ואין יכולין לענשו בממון רשאיין לענשו ולקנסו במלקיות ובכל מיני הרדפות עד שיהיה ציית דינא ולעשות כשאר קהלות. כדאיתא בפרק ואלו מגלחין (דף טז) מנא לן דנצינן ולייטינן ומחינן ותלשינן שער ומשבעינן, דכתיב ואריב עמהם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם. ומנא לן דכפתינן ונדינן ואסרינן ועבדינן הרדפה, דכתיב הן למות הן לשרושי הן לענש נכסין ולאסורים, מאי לשרושי, אמר רב יהודה הרדפה. אלמא רשאיין בית דין בכל עיר ועיר לרדות ולייסר בכל מיני רדויין ונדויין המסרב על תקנתם. ואם הוא אלם ופריץ חובטין אותו על ידי גוים ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך. ושלום אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל."

העולה מדברי הראשונים שרשות ביד בית דין לנקוט בכל האמצעים להכריח להופיע בפניהם בין בנידוי בין בהפסד כספי ובין בהטלת מאסר.

לפיכך אין ספק שתקנה זו מלבד יסודה החוקי, שאם לא כן מה כוח בית דין יפה, על פי דין חובת בית הדין להזמין עד המסרב להופיע בפניהם בצו הבאה, היינו שייעצר ויובא לבית הדין ולחילופין יפקיד סכום כסף שיבטיח הופעתו. והנה על פי דין יכולים להפקיר נכסיו ולרודפו בכל מיני רדיפות, וקל וחומר שיכולים לדרוש הפקדת סכום כסף להבטחת הופעתו, ויחזור לו לכשיופיע. לפיכך אין ספק שבית הדין מילא חובתו להזמין את האב בצו הבאה, אחרי שהלה סירב להופיע, ואכן בשלב מסוים כשחשב בית הדין שהאב יופיע ביטל את צו ההבאה. וכן לאחר מתן הגט, משלא נצרכה יותר הופעתו בוטל צו זה. ולפיכך אין פגם כלשהו בפעולת בית הדין ואדרבה יש לשבח שנקט באמצעים תקיפים כדי לנסות לחלץ האישה מעגונותה. ושמע

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מינה שכדין עשו ורשאים לרדוף המסרב לדבריהם וקל ותומר שנקטו אמצעים קלים, הכשרים על פי דין וספק אם יש בהם רדיפה.

יט. דברים אלו אמורים לגבי מי שבית הדין מזמינים אותו ומסרב להופיע על פי הזמנתם, דבמעשה זה יש משום זילותא דבי דינא. ולא שנא אם מזמינים נתבע או שמזמינים מישהו אחר. דכל היכא שלא מופיע נוקטים באמצעים להכריחו לעשות כן. אחרי שמתרים בו פעם אחר פעם.

אך בסוגיית הגמרא במועד קטן (שם) נאמר דין נוסף:

הני מילי – לממונא, אבל לאפקירותא – לאלתר. ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה, אימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו.

ופירש רש"י: לאפקירותא – מבזה תלמידי חכמים.

והיינו שכשמקלל ומזלזל בתלמידי חכמים נוקטים כנגדו אמצעים קשים לאלתר ומגדים אותו בלא התראה. וכחאי גוונא שנינו בקידושין (דף ע, ע"א):

ההוא גברא דמנהרדעא דעל לבי מטבחיא בפומבדיתא, אמר להו: הבו לי בישראל, אמרו ליה: נטר עד דשקיל לשמעיה דרב יהודה בר יחזקאל, ונתיב לך. אמר: מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי, דשקל מן קמאי? אזלו אמרו ליה לרב יהודה, שמתיה.

ושני דינים אלו שמגדים את בעל הדין אם אינו נוהג כראוי כלפי בית הדין נפסקו בחושן משפט (סימן יא סעיף א):

שכיוון שביזה את רב יהודה החרים אותו מיד.

"כיצד מזמינים בעל דין לדין, שולחים לו בית דין שלוחם, [...] לא בא, ממתינים לו כל היום. לא בא, מנדין אותו למחרתו [...] והשליח בית דין נאמן לומר: הקלני, או הקלה הדיין, או לא רצה לבא לדין, ומשמתין אותו על פיו. [...] מי שאומר שאינו חושש על גזירת בית דין או חכם, אף על פי שבא לבית דין, מנדין אותו; הואיל ואומר שלא בא מחמת גזירתו, הוי אפקירותא. ועיין ביורה דעה סימן של"ד."

מעיון בתיק בית הדין עולה שהתנהלות בית הדין כנגד אבי הבעל וקרוביו הייתה עניינית וממוקדת מטרה, והיא הופעתם בבית הדין על מנת שיעזרו לאתר את הבעל, לפיכך כשנראה לבית הדין שאבי הבעל משתף פעולה ויופיע בבית הדין בוטל צו ההבאה. כמו כן משניתן הגט, ומשלא היה צורך יותר בהופעתו בוטלה הזמנתו. בית הדין לא הביע דעתו לגופם של דברים בסכסוך בין הצדדים ופעל כפי המצופה ממנו להעמיד הדת על תילה וכדאיתא בגמרא למנוע מעושה העולה לעשות עולתו.

והנה במקרה שלפנינו אבי הבעל לא רק שנמנע מלהופיע בבית הדין אלא שבמכתביו החל לחרף ולגדף את בית הדין ובוודאי שבמעשים אלו הוי כאפקירותא שעונשים מיד ואינו תלוי בציות לדין. עם זאת אף שלדעתנו היה ראוי שייענש וייקנס על ההפקרות והזלזול שנקט כלפי בית הדין, מעבר להזמנתו בצו הבאה, בית הדין לא עשה כן, אלא כל פעולותיו היו כדי להבטיח הופעתו, מסתבר שכוונת בית הדין הייתה להציל העגונה מעיגונה, אף שלא ברור לנו האם אחרי ההתנהלות הבוטה הגסה והחצופה של אבי הבעל, היה מקום למחול על כבוד בית הדין ולהימנע מחיובו בהוצאות לדוגמה בגין בזיון בית הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אין מקום לפסילת אב"ד מתיק בו העניש סרבני דין שהרי נהג כדין כ. והנה לעצם תביעת הבעל שבית הדין יפסול עצמו מלדון בענייני הצדדים מאחר שלדבריו בית הדין מוטה לרעת הבעל, כבר הבהרנו לעיל באריכות שבית הדין פעל כפי שמחייבת תורתנו הקדושה ואין בכל מעשיו הטיה כלשהי.

חובתנו לבאר מהם הטענות שיתקבלו בבקשה לפסילת הרכב בית הדין בכלל וממילא ההשלכה על הנידון שבפנינו בפרט.

ביאור נרחב בגדרי דיין אוהב ושונא לבעל דין – מחלוקת ראשונים האם אוהב ושונא שאינו גמור פסול ממידת חסידות או שהוא דין – אוהב ושונא שדנו האם בדיעבד דינם דין

בסנהדרין (דף כט, ע"א) שנינו שאף שלדעת רבנן אוהב ושונא כשרים להעיד, הם פסולים לדון דזו לשון הגמרא שם:

"תנו רבנן: והוא לא אויב לו – יעידנו. ולא מבקש רעתו – ידינו. אשכחן שונא, אוהב מנלן? קרי ביה הכי: והוא לא אויב לו ולא אוהב לו – יעידנו, ולא מבקש רעתו ולא טובתו – ידינו. – מידי אוהב כתיב? – אלא, סברא הוא: אויב מאי טעמא – משום דמרחקא דעתיה – אוהב נמי מקרבא דעתיה. – ורבנן: האי לא אויב לו ולא מבקש רעתו מאי דרשי ביה? – חד לדיין [...]."

ופירש רש"י:

"ולא מבקש רעתו – ידינו – דסמיך ליה ושפטו העדה, וקאמר ר' יהודה דהאי לא מבקש רעתו אשופטים קאי, ולשון זה מצאתי בברייתא דסיפרי ולא בספרי שלנו, והוא לא אויב לו – העד ולא מבקש רעתו – השופט.

חד לדיין – דבדיין מודו רבנן דשונא לא ידון, דלא מצי חזי ליה זכותא."

ובכתובות (דף קה, ע"ב) שנינו:

"א"ר פפא לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה."

ועיין שם בסוגיית הגמרא דהביאה הגמרא מספר מקרים בתנאים ואמוראים שלא רצו לדון למי שעשה להם טובה כלשהי, ואמרו למי שעשה להם טובות: "פסילנא לך לדינא".

וביאר שם התוספות (שם ד"ה "לא"):

"לאו באוהב ושונא דאיירי ביה רבי יהודה ורבנן גבי עדות איירי דלגבי דיין אפילו רבנן מודו דפסול כדמסיק מקרא בפרק זה בורר (סנהדרין דף כט, ע"א) דאם כן הוה ליה לאתויי הכא קרא דהתם אלא התם באוהב כגון שושבינו ושונא שלא דיבר עמו שלשה ימים אבל הכא באוהב כי הנך דפרח גרפא ארישא אתא ההוא גברא שקליה דאינו אלא חומרא בעלמא שהיו מחמירין על עצמן כדאשכחן בכמה דברים אבל פסולין לא הוו, (מפי רבי)."

וכן כתבו שאר הראשונים דמאן דרחים ליה ומאן דסני ליה – לא מיירי בשונא שפסול לעדות, שהפסול לעדות פסול לדון, אלא מיירי בעשו להם טובה קלה, ולכן היו מחמירין על עצמם שלא לדונו. אבל פסולין לא הוו.

ובריטב"א (שם) כתב:

"דלפנים משורת הדין ולמידת חסידות, דאילו מדינא לא פסילי, שאם כן אין לך דיין לדון,"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן כתב הרא"ש (בהלכותיו סנהדרין פרק ג סימן כג):

"והא דדיין פסול לדון את שונאו היינו כשלא דיבר עמו שלשה ימים משום איבה דומיא דעדות לרבי יהודה. וכן נמי אוהב שושבינו ומיהו אפילו אין שונאו כל כך או אינו אוהבו כל כך לכתחילה לא לידייניה. כדקאמר בפרק בתרא דכתובות (דף קה, ע"ב) לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה. דרחים ליה לא חזי ליה חובתא. ודסני ליה לא חזי ליה זכותא. כי ענין הזכות והחובה מבצבצא באדם בלא כיון רשע. לפיכך באהבה מועטת לבו נוטה לזכות ובשנאה מועטת הלב נוטה לחובה."

וכן כתב בשו"ת הרא"ש (כלל נו, ט) עיין לקמן.

ופירוש הדברים דבשונא יש שני דינים שונא גמור, שבכהאי גוונא הוי דיין פסול ולא מיקרי דיין והוי כשאר פסולים דמקרא ילפינן. והיכא שאינו שונא גמור לא הוי פסול בדיין אלא דין על הגברא שאמרו חז"ל שלא ידון, אך ברור שאם דן ודאי דינו דין וכל פיסולו אינו אלא חומרא בעלמא וממידת חסידות.

כא. אך הרמב"ם (בהלכות סנהדרין פרק כג הלכה ו) כתב:

"אסור לדיין לדון למי שהוא אוהבו אף על פי שאינו שושבינו ולא רעו אשר כנפשו ולא למי ששונאו אף על פי שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו אלא צריך שיהיו שני בעלי דינים שווין בעיני הדיינים ובלבם, ואם לא היה מכיר את אחד מהם ולא מעשיו אין לך דיין צדק כמוהו."

ועיין בפירוש המשנה לרמב"ם (נדה פרק ו משנה ה) שכתב:

"הטעם שלא העמיד התלמוד משנה זו באוהב ושונא שהוא כשר להעיד לדעת חכמים ופסול לדון כמו שנתבאר בכמה מקומות בתלמוד, מפני שהוא מצב העלול להשתנות במהירות שזה עתה שונא או אוהב ויחזור מיד להיות ממוצע, ולא בכגון זה יאמר ויש שהוא כשר להעיד ואינו כשר לדון."

ומשמע מדבריו בהלכות סנהדרין שלא חילק בין אוהב ושונא גמורים לאוהב ושונא שאינם גמורים, ולשניהם אסור לדון. ויש לפרש דבריו דרבנן ורבי יהודה בתרתי פליגי, חדא אם שונא פסול לעדות שלרבי יהודה פסול ולרבנן אינו פסול. ולדעת רבנן שרק דיין נפסל מחמת שנאה גם בשנאה ואהבה כל דהו נפסל ופשט לשונו בהלכות סנהדרין מורה שהוא איסור ולא הזכיר שהוא פסול, אך מדבריו בפירוש המשנה משמע שהוא פסול ולדבריו מדובר בכל אהבה או שנאה.

והראשונים הקשו קושיית הרמב"ם בפירוש המשנה.

ועיין אור זרוע (חלק ד פסקי סנהדרין סימן מז) שכתב:

"פירש רבינו יצחק בר אברהם זצ"ל דהאי פסולא דאהבה ושנאה לא הוי אלא מדרבנן. ודווקא לכתחילה אבל בדיעבד שדנו דיניה דין. משום קושיא דהרב ר' יעקב דאורלינייש זצ"ל לקמן פרק אחד דיני ממונות דמייתנין הא דתנן כל הכשר לדון כשר להעיד לאתויי (סומא ולא אמר לאתויי) אוהב ושונא שכשרים להעיד ואין כשרים לדון וכדרבנן כדפרישית. אלא משום דאוהב ושונא בדיעבד שדנו דיניהם דין [...] ואף על גב דמצינן למימר דלא בעי לפרושי מתניתין אלא בפסולי שאין להם תקנה [...] אבל אוהב ושונא אית להו תקנתא. אף על פי כן אין נראה בעיניו כן לפרש שיותר טוב לפרש נפקותא בגופא דעובדא כגון בזה הדין עצמו שבדיעבד דיניהם דין.

והכי נמי מפרש כל הני דפרק שני דייני גזירות דתנו רבנן שוחד לא תקח אפילו שוחד דברים. כי הא דשמואל הוה קא עבר במעברא אתא ההוא גברא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יהב ליה ידא ואמר ליה פסילנא לך לדינא. וכן כל הנהו עובדי דהתם מפרש רבינו יצחק זצ"ל היינו לכתחילה. מיהו אם דן בדיעבד דינו דין. וכן השיב הלכה למעשה על אוהב ושונא שבדיעבד דיניהם דין.

וגם בחידושי הר"ן בסנהדרין כתב כעין זה וזו לשונו:

והכי קיימא לן דאויב פסול לדין וכשר להעיד. ואיכא למידק דבפרק אחד דיני ממונות מקשינן לר' יוחנן דמכשר בסומא לדין מדתנן כל הכשר לדון כשר להעיד ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון ואמר ר' אחא לאתויי סומא באחד מעיניו ולא אשכח לאתויי אלא הא ואמאי לא אמר לאתויי שונא דכשר להעיד ופסול לדון. ויש מתרצין דאף על גב דשונא אינו ראוי לדון מכל מקום אם דן דינו דין בדיעבד דומיא דשני תלמידי חכמים ששונא זה את זה שאין יושבין בתחילה בדין מיהו אם ישבו ודנו דיניהם דין והכי משמע לישנא דשאין יושבין בדין. שונא נמי נהי דאין לו לדון לכתחילה מיהו אם דן דינו דין. ומשום הכי לא מצי למיתני התם לאתויי שונא.

ומדברי האור זרוע והר"ן למדנו שאין הדיין נפסל מלדון בכהאי גוונא, אלא הוא איסור אגברא ובדיעבד דינו דין. ושלא כדברי הרמב"ם בפירוש המשנה דהוי פסול גמור בשונא ולכן נקט תירוצא אחר מדוע לא הזכירה המשנה חילוק זה בין עד לדיין.

והמאירי בכתובות (שם), כתב כשיטת הרמב"ם ולא חילק בין סוגי האהבה והשנאה וזו לשונו:

"מעשה אף על פי שהאוהב והשונא כשירים להעיד שלא נחשדו ישראל על עדות שקר לענין דין מיהא לא יהא אדם דן לא את אוהבו ולא את שונאו שאין טבעו של אדם רואה זכות לשונאו ולא חובה לאוהבו וכל שכן אם היו שני בעלי הדין אחד אוהבו ואחד שונאו [...] לימדה תורה שלא סוף דבר ששוחד ממון אסור אלא אף שוחד דברים או אי זה כבוד הנעשה לו ממי שרוצה לבוא לפניו לדין והוא שאמרו שמואל הוה עבר במברא רצונו לומר ספינה קטנה אתא ההוא גברא יהב ליה ידא רצונו לומר לסייעו ביציאתו משם אמר ליה מאי עבידתך אמר ליה דינא אית לי אמר ליה פסילנא לך לדינא וכן הדין בכל מיני כבוד שרואה הדיין שאחד מן הבאים לפניו לדין עושה לו [...] פסול הוא לו לדין."

וסיים שכל אוהב או שונא פסול לדין ומשמעות דבריו שגם בטובה קלה פסול הוא לדין ושלא כדברי האור זרוע והר"ן בביאור שיטה זו וגם לא כתוספות הריטב"א הרא"ש ושאר הראשונים שפירשו שבשונא שאינו שונא גמור הוי רק ממידת חסידות.

וכן כתב בשו"ת תשב"ץ (חלק א סימן קס):

"ואסור לדיין לדון למי שהוא אוהבו או שונאו ואין איסור זה מדרבנן אלא מן התורה דקא נפיק לן מקרא כדאיתא בפרק זה בורר (דף כז ע"ב) ואינו כדרך האסמכתות אלא גוף תורה שהרי הקשו בגמרא (דף כט ע"א) ואמרינן רבנן האי לא אויב ולא מבקש רעתו מאי דרשי ביה וטרחו להעמידו אליבא דרבנן דסוגיא דשמעתין מוכחא הכי דעד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' יהודה התם אלא בעדים אבל בדיינים מודו ליה וכי היכי דר' יהודה פסיל לעדים מפני אהבה ושנאה פסלי רבנן דיינים ור' יהודה מדאורייתא הוא דפסיל לעדים דומיא דקרוב ונתרחק דהא כי הדר תנינהו וקרוב שנתרחק לרבי יהודה מדאורייתא פסול דסבירא ליה שאף על פי שנתרחק הרי הוא בפסול ראשון וכיון דפיסולו מהתורה כדנפקא לן מקרא איסורו נמי דבר תורה ולא תימא דווקא אוהבו שהוא שושבינו ושונאו כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אלא אפילו אהבה מועטת ושנאה מועטת פוסלת הדיין מדאמרינן בפרק שני דייני גזרות (דף קה ע"ב) לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה ולא תאמר שזה מדרכי החסידות אבל אין איסור בדבר אלא אף יש איסור בדבר. וכך כתב הרמב"ם ז"ל (בפרק כג מהלכות סנהדרין) וזו לשונו אסור לדיין לידון למי שהוא אוהבו אף על פי שאינו שושבינו ולא רעו אשר כנפשו ולא למי ששונאו אף על פי שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו אלא שצריך שיהיו שני בעלי דינין שוין בעיני הדיין ובלבו דאם לא היה מכיר אחד מהם ולא מעשיו אין לך דיין צדק כמוהו עד כאן.

ומשמע שפשוט לו לתשב"ץ שלרמב"ם כל שונא נפסל וכמו שכתב המאירי.

אך באמת הבית יוסף בחושן משפט (סימן ז) נסתפק בביאור דברי הרמב"ם וזו לשונו:

"נראה שהוא ז"ל סובר דכיון דאמרינן בפרק זה בורר שאינו יכול לידון לאוהבו ולשונאו ואשכחן בפרק בתרא דכתובות דאמר סתם לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה ולא חילקו בדבר אית לן למימר דכי פסלי רבנן אוהב ושונא לדון לאו בגווי דרבי יהודה בלחוד הוא דפסלי אלא בכל גוונא דרחים או סני ליה מיפסל. ומשמע לי מדבריו ז"ל דהיינו דווקא לכתחילה אבל בדיעבד אם דנו אפילו לשונא שלא דיבר עמו שלשה ימים באיבה ולשושבינו דיניהם דין ולאפוקי ממה שכתב רבינו ובאלו אין דיניהם דין שהרי לא כתב אלא שאסור לדון לאוהבו ולשונאו ולא כתב שאם דנו אין דיניהם דין וכבר נתבאר דאיהו ז"ל אינו מחלק בין אוהב לאוהב ובין שונא לשונא ולישנא דלא לידון איניש וכו' הכי דייק לכתחילה הוא דאסור מדלא קאמר פסיל איניש למידן לא למאן דסני ליה ולא למאן דרחים ליה וכן כתוב בהגהות אשירי בריש סנהדרין (סימן ו) בשם אור זרוע (סנהדרין סימן ה סוף דיבור המתחיל "ראיתי") אוהב ושונא מיפסלי לכתחילה אבל לא בדיעבד. ויש לתמוה על רבינו שכתב בסמוך לקמן (סימן א) לשון הרמב"ם כאילו אינו חולק עליו וכבר נתבאר דבתרתי פליג עליה ולפחות באחת."

ומבואר שהבית יוסף הבין בביאור דעת הרמב"ם כמו שביארו האור זרוע והר"ן. והאחרונים התחבטו בביאור דעת הרמב"ם עיין בדברי הרדב"ז בהלכות סנהדרין (שם). ומה שכתב לחלק בין קיבל טובת הנאה דהוא דררא דשוחד ופסול לאוהב ושונא שהוא איסור, ועיין בלחם משנה (פרק טז הלכה ו מהלכות עדות) שהוכיח מדברי הרמב"ם שהוא פסול. ועיין עוד בב"ח (סימן ז) ובתומים (שם, ס"ק יב) ובשער המשפט (שם, ס"ק ב) ובמשכנות יעקב (חושן משפט סימן ז) ועיין באור שמח הלכות סנהדרין (שם) מה שכתב לחלק בין שונא גמור דהוי פסול לבין שונא גרידא דהחשש הוא להטיית דין דלא חזי ליה חובה או זכות (וסברתו היא כעין סברת הרא"ש המובאת להלן) והאריכו בזה האחרונים ואין כאן מקום להאריך.

כב. והרא"ש (בתשובותיו כלל נו, ט) כתב כמו שחילק בהלכותיו וזו לשונו:

"את אשר שאלת על אויב ושונא שפסולין לדין, אם הבעל דין אומר לאחד מן הדיינים שהוא שונאו או שהוא אוהב בעל דינו אם יש להעמיד דבריו ויסתלק הדיין מלדונו או אם צריך להביא ראיה על דבריו. [...] דע, כי אין לנו אלא מה שאמרו חז"ל וכו' אוהב זה שושבינו ושונא כל שלא דיבר עמו ג' ימים באיבה וכו' [...] וצריך הבעל דין לברר בעדים שלא דיבר עמו ג' ימים באיבה. אם אין הדיין מודה לו אבל בדיבורו אינו מהימן, דאם לא כן יפסול כל הדיינים, ושנאה שבלב לא תוכל להתברר ולא נחשדו ישראל על כך. ואף אם אינו שונאו כל כך הדיין מוזהר שלא לדונו לכתחילה כדאמרינן בפרק בתרא דכתובות, לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה וכו' [...] אבל אם הוא רוצה לדון אין בעל דינו יכול לפוסלו." עכ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן כתב הטור:

"אין הדיין יכול לדון את אוהבו ולא את שונאו ואיזהו שונא שאינו יכול לדונו כל שלא דבר עמו ג' ימים מחמת איבה ואוהב שהוא חברו ורעהו.

ואם הבעל דין אומר שהדיין שונאו ואין הדיין מודה לו אין הבעל דין יכול לפוסלו מלדונו אלא אם כן יביא עדים שלא דבר עמו תוך ג' ימים באיבה ובאלו אין דיניהן דין כמו שאר הפסולין.

ואם אינו אוהבו ושונאו כל כך אין לדונו לכתחילה דאמר רבא לא לידון איניש לא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה דרחים ליה לא חזי ליה חובתיה ולדסני ליה לא חזי ליה זכותא ואפילו אם אין מכוין להטות הדין מתוך שלבו נוטה לזכות לאוהבו ולחייב את שונאו אינו יכול להוציא הדין לאמתו אבל אם דנו דיניהם דין."

ובשולחן ערוך (חושן משפט סימן ז ס"ז) נקט לשון הרמב"ם:

"אסור לאדם לדון למי שהוא אוהבו [...] ולא למי ששונאו [...] אלא צריך שיהיו השני בעלי דינין שווים בעיני הדיינים ובליבם ואם לא היה מכיר את שום אחד מהם ולא את מעשיו, אין לך דיין צדק כמוהו."

והרמ"א כתב כדעת התוספות, הרא"ש, הטור והריטב"א:

"הגה ויש אומרים דבשונאו ממש, דהיינו שלא דבר עמו שלשה ימים מתוך איבה, או אוהבו ממש דהיינו שושבינו וריעו, באלו אין דיניהם דין (טור). ויש אומרים דכל שאינו אוהבו או שונאו ממש, מותר לדונו, ואינו אלא מדת חסידות להחמיר שלא לדונו. ולכן מותר להיות דיין כשזה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד (עיין לקמן ריש סימן יג), כי כל אחד בורר לו אוהבו. וכל שכן שהרב יכול להיות דיין לתלמידו."

מדברי הראשונים יש ללמוד שאין בעל דין נאמן לומר שזה הדיין שונאו ללא ראיה – ממידת חסידות שיסתלק הדיין – מדברי זוהר משמע שראוי שיסתלק – דברי זוהר אמורים כשיש דיין אחר שידון

ובמקרה שאדם רוצה לפסול בית דין, אינו יכול לפסלו בלא ראיה וכמו שכתבו הרא"ש והטור ופסקם הרמ"א שם בהמשך דבריו וזו לשונו:

"מי שאומר על הדיין שהוא שונאו או אוהב בעל דינו אינו נאמן וצריך ראיה לדבריו."

ובסמ"ע (שם, ס"ק כג): "לשון הטור צריך להביא ראיה שלא דיבר עמו ג' ימים באיבה."

ונראה שסברה זו נכונה גם לדעת הרמב"ם, בין אם נפרש דבריו שאוהב ושונא הוא פסול בדיין ובין אם נאמר שהוא איסור ובדיעבד דינו דין. שעל כל פנים לא יהיה בעל דין נאמן לפסול או למנוע מהדיין לדון, אם אינו מביא ראיה לדבריו.

יש להוסיף עוד דעל עצם דברי הרא"ש שהיכא שבעל דין חשדו לדיין שהוא שונאו, עליו להביא ראיה ואין חובה על הדיין להסתלק אלא ממידת חסידות, העיר המשכנות יעקב (בחלק חושן משפט סימן ז):

"הנה הטור כתב ואם הבעל דין אומר שהדיין שונאו כו' אין הבעל דין יכול לפוסלו מלדונו כו' ומובא גם כן דבריו בשולחן ערוך (סימן ז הלכה ז בהג"ה), אך זהו מצד עיקר הדין דגמרא אבל עיין בזוהר הקדוש פרשת בלק על פסוק אבינו מת במדבר כו' שכתב שהחושד לדיין בשנאה יכול להוסיף עליו דיינים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואנשים שישמעו דינו ולא יטה משפטו וסיים ואי לא ידחה וא' כיון שחמא משה כו' אמר חמינא שכל כינופיא דגוברין כו' עלי קריבו מיד ויקרב משפטן לפני ד' דיינין אחרנין ארחא דא לא נטלין כו' אקרון עזי פנים לית בהו מענוותנותא דמשה כלל כו' מבואר להדיא שגם הדיין צריך להשמט שלא לדין מי שחושדו בשנאה אם לא כשאיין דיין אחר בעיר דאז ודאי לאו כל כמיניה למפסל דייני רק בבירור גמור."

ומשמע מדבריו שאם יש מי שידון, ראוי לדיין להסתלק ואין זה רק מידת חסידות. ונראה שגם לדעת הזוהר הדברים אמורים דומיא דעובדא דבנות צלפחד שחשבו שמשה מקפיד על מי שהתריסו כנגדו, אבל ברוצה לפסול ללא סיבה אמיתית או כדי לשבש ולהאריך ההליכים לא ראוי שיפסול עצמו וכמו שיתבאר.

כג. ומעתה לדעת הראשונים שהיכא שאינו שונאו ממש אינו אלא ממידת חסידות ובעל דין אינו יכול לפסלו הוא הדין שהדיין לא יפסול עצמו היכא שמפסילתו ייגרם נזק לצד השני והדברים מבוארים בדברי המהרי"ק (שורש כא), שנשאל אם מחותן יכול לדון את מחותנו, או שהצד השני יכול לדרוש ממנו להסתלק מלדון את הדין מצד חומרא שהרי הוא אוהבו, וכתב שם המהרי"ק:

"אין לנו לומר שמצד החומרא לא ידון אותו ככל הני עובדי דפרק בתרא דכתובות (דף קה) שפירשו שם התוספות דמחמירים על עצמן היו ולזה אמרתי דכהאי גונא אין ראוי להחמיר כלל דחומרא דאתי לידי קולא היא להחזיק ידי הרמאין ונותנים עיניהם בממון אחרים [...] ומאחר שהוכחנו שכשרים לדון כדפירשית לעיל אין לומר שמפני החומרא שיש לו להאלוף מהר"ר שמעון כ"ץ יצ"ו להסתלק מן הדין אלא אדרבה יש לו להשתדל בדין שלא לרדות הרמאים וכדפירשתי לעיל. וכל שכן לפי הלשון שמצאת במרדכי גדול מאושטרייך וזו לשונו: 'אבל הכא באוהב כדבסמוך ובפרק שני דייני גזירות (דף קה) פרוח גרפא ארישיה כו' עד דאין אלא חומרא בעלמא ומדת חסידות הוא שהיו מחמירים על עצמן כדאשכחן בכמה דברים אבל פסולים לא היו' עד כאן לשונו. והרי שכתב בשם רבנו תם דאין זה אלא מדת חסידות וחומרא על עצמן. אבל במקום שהחומרא באה לידי הפסד לאחרים פשיטא ופשיטא שאין מקום לחומרא זו דאדרבה מחוייב כל אדם להציל חבריו מהפסד ונזק ועשוק מיד עושקו וכן משמע נמי לשון דמחמירים על עצמן דדוקא היכא שאין הדבר נוגע לאחרים ככל הני עובדי דפרק בתרא דכתובות דהו נפיש דייני טובא באתרייהו דהני חסידי שהיו מחמירים בכך ולא היו גורמים שום הפסד לא לתובע ולא לנתבע חלילה.

ואין לחלק ולומר דהא דקאמר דאין אלא חומרא בעלמא דהיינו דוקא שאין אחד מהבעלי דינים מוחין אבל היכא שאחד מהבעלי דינים מוחה ואומר לא אדון בפני זה מפני שהוא אוהבו של בעלי דינים שומעין אפילו באהבה כל דהו כהנהו עובדא דפרק בתרא דכתובות (דף קה) ואין זה חומרא אלא דינא. אי אפשר לומר כן שהרי מצאתי במרדכי הנ"ל וזו לשונו: 'ראובן אין יכול לפסול את שמעון לפי שהוא אושפיזכנו של לוי כי מה שאמרו בכתובות פרק בתרא אושפיזכני את פסילנא לך לדינא פירש ר"י שהיה מחמיר על עצמו אבל אין פסול [...] ונראה דהוא הדין כל פסילנא לך שבתלמוד כן הוא עד כאן לשונו'. הרי לך בהדיא דאף על גב דאידיך קאי וצווח לפסול אושפיזכנו של חבריו לדונו או כיוצא בזה דלאו כל כמיניה. ופשיטא שכן הוא מאחר שאין אלא משום מדת חסידות וחומרא על עצמו כדפירשתי והכי נמי לא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שנא מאחר שהוכחתי לעיל דאבי החתן והכלה כשרים לדון זה את זה ואין לפקפק בדבר אלא מכח חומרא בעלמא או מדת חסידות.

מבואר בדברי המהרי"ק דעד כאן לא אמרין שהדיין יחמיר על עצמו ממידת חסידות היינו דווקא היכא שלא ייגרם נזק לאחד הצדדים, אך כשייגרם נזק, לאו כל כמיניה להחמיר על עצמו ולהפסיד לבעל דין דכהאי גוונא לאו מידת חסידות היא.

ועיין עוד בשו"ת מהרשד"ם (חלק חושן משפט סימן ב) שכתב:

"נדרשתי לאשר שאלוני אם נשאל מחכם א' שאלה במעשה שהיה במחלוקת שנפל בין ראובן ושמעון ואחר כמה ימים ושנים באו אותם ראובן ושמעון להתדיין ואחד מהבעלי דינים פוסל לדיין לאותו החכם אשר נשאל באותו הנדון וכתב פסק עליו וחבירו משיב לו שכשנשאל החכם הנ"ל זה ימים ושנים הרבה היה הוא בארץ מרחקים ואז לא היה זה הבעל דין שלו בעל ריבו אלא שאחר כך נעשה מחמת חיתון וגם האישה אשתו של הבעל דין הנזכר שהיא בעלת הריב הייתה במלכות אחר לא נודע אז שהיא תבוא לזה המלכות ובנדון הנ"ל לא זה החכם בלבד פסק אלא רוב חכמי ישראל כתבו פסקים ולמה יפסלו כולם והם פסקו על השאלה שנשאלה לפנייהם ואם צדיק הראשון בריבו יבא רעהו עתה ויחקרו ויסדרו טענותיו לפניו כי כבר אפשר שיולדו טענות אחרות וזה החכם הנ"ל הוא דיין וחכם מהקהל של הנתבע ועם היות שזה הנתבע גם כן יש לו תביעה על התובע כעת אינו תובע אותו ועוד מטעמא אחריתי פוסל זה הבעל דין להחכם הנ"ל לפי שלוקח פרס מבעל דינו שילמד לכל התלמידים שיבואו ללמוד לפניו בלי שום שכר ופרס והנתבע טוען שהפרס שהוא נותן להחכם הנ"ל כבר יש יותר מב' שנים שאינו נותן לו מממונו אלא ממצעות של קודש שהניח אדם חשוב שמת להחזיק ישיבה אחת.

תשובה: מדת חסידות ודאי לא קאמינא דאין ספק שמדת חסידות הוא שיסתלק הדיין ולא ירצה לדון בין מכח הטענה הראשונה ובין מכח הטענה השנית אלא שאם באנו לידי כך לא ימצא א' באלף יוכל לדון. גם אם ימצא אחד מהכתות עשוק בדינו מחמת הסתלקות הדיין לקתה מדת הדין ואין ראוי לדיין לנהוג במדה זו אחר שנמשך ממנה נזק וכמו שיתבאר מדברי מהרי"ק (שורש כא) יעוין שם. לכן מה שראוי לראות בנידון זה אם מן הדין מספיקים הטענות הנזכרות לפסול לדיין מחמת שתיהן או מחמת אחד מהם והנני בא להשיב תחלה למאי דסליק מינה והוא כי רצה הבעל דין לפסול לדיין מחמת כי אוכל פרס מבעל דינו ונראה כי צריך לדקדק בדבר זה שהרי אתה מוציא לעז על הראשונים אוכלי פרס מהקהל קדוש יע"א אשר המנהג פשוט מימי קדם בעיר הזאת שאלוניקי עיר ואם בישראל גדולי עולם עמדו בה והיו אוכלים פרס מקהלות שלהם ועם כל זה לא היו מונעים עצמם מלדון ליחידיהם [...]."

חזינן מדברי המהרשד"ם, שסבר כדעת המהרי"ק ולכן הכריע שכאשר דיין צריך לקבל החלטה האם לפסול את עצמו מלדון, ואין הוא חייב לעשות כן משורת הדין, עליו לשקול תחילה אם קיימת סיבה מוצדקת לפסילתו. ואם הסיבה אינה מעיקר הדין עליו לשקול האם פסילתו תגרום נזק לצד השני שאם כן לקתה מידת הדין. ההסבר לכך, היות והסיבה לפסילת הדיין במקרים של חשש להטיית דין הם כדי שהצדק לא רק יעשה אלא גם יראה, אם בהסתלקותו של הדיין נגרם נזק לצד שכנגד, אז אמנם הצדק "כביכול" נראה אך לא נעשה.

ומדברי המהרי"ק והמהרשד"ם משמע שפסקו כדעת התוספות והרא"ש (שבאינו שונאו ממש פיסולו ממידת חסידות) ולא כדעת הרמב"ם (שפסלו מצד הדין).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כד. ובתשובת המהרשד"ם (חלק חושן משפט סימן מ) במחלוקתו עם מהר"י אדרבי כתב:

"[...] אין ספק שהשנאה הביאו לכמה טעויות. הא': שחשב שנכנס זה במה שאמרו חכמים ז"ל לא דייין איניש למאן דסני ליה, ובנידון דידן אי אפשר לומר כן שהרי כתב כן מהרי"ק שאינו אלא מדת חסידות וגם כתב הרא"ש שאם הדיין רוצה לדון את שונאו אין בעל דין יכול לפסלו ואם כן איך תפס שבשביל שלבי לא נכון עמו לא היה לי לפצות פה, טעות ב': שאפילו זה לא אמרו אלא לדון אבל שאינו יכול לדבר באותו דין לא נמצא זה בכל הפוסקים. ג': שאני לא אמרתי שהייתי שונאו אלא שאין לבי נכון עמו כמו שהוא עצמו כתב, ואפילו מדת חסידות הנ"ל היינו כל שלא דבר עמו ג' ימים מחמת איבה. ד': דכל מה שאמרו היינו בדיין א' אבל אני לא באתי אלא לקיים דברי החכם השלם מרדכי מטאלון זלה"ה וגדולה מזו אמרו חכמים ז"ל (בפרק כיצד אשת אחיו) 'החכם שאסר את האישה בנדר על בעלה הרי זה לא ישאנה' והביאו בהלכות מתניתין דקתני לא ישאנה ביחיד מומחה כו' עד וכיון דיחיד הוא אתי ליה חשדא כו' עד בית דין תלתא לא חשידי עד דלאו דוקא בית דין אלא אפילו תרי נמי לא חשידי עד כאן."

ובדברי המהרשד"ם מצאנו כמה חידושים, חדא שאף בשונא אינו פסול אלא ממידת חסידות ולא מעיקר הדין, וזה שלא כמשמעות הגמרא והראשונים. ועוד חילק שדווקא בשונא פסול ולא במי שאין ליבו נכון עמו. ולכאורה הוי ג' דרגות שונא גמור, שונא גרידא ומי שאין ליבו נכון עמו. ועוד בה שלישיה שדווקא בדיין אחד אמרינן הך דינא ולא בשלשה שאחד מהם שונא. ועיין מה שכתב אבי אדוני מורי ורבי זצ"ל בפד"ר (חלק יא מעמוד 309 ואילך).

המקובץ והעולה מכל האמור לעיל, דבהך דינא של פסול שונא נאמרו מספר שיטות בראשונים ובאחרונים.

דעת התוספות והרא"ש ועוד ראשונים וכן הכריעו הטור והרמ"א ששונא גמור פסול לדון ובשנאה ואהבה שאינח גמורה הוי איסור וממדת חסידות שהדיין לא ידון.

דעת הרמב"ם ופסקו השולחן ערוך שאין לחלק בין שונא ואוהב גמור לאוהב ושונא גרידא ונחלקו הראשונים והאחרונים אם שונא כזה הוי פסול לדון או הוי איסור על הדיין ולא פסול, ובדיעבד דינו דין.

דעת המהרשד"ם שאפילו שונא גמור אינו אלא ממידת חסידות ומי שאין ליבו נכון עמו אף מידת חסידות ליכא.

ועל כל פנים לדברי כולם בכדי לפסול יצטרך מי שתובע את הפסילה להוכיח טענתו שהדיין שונאו, ולא סגי באמירה גרידא שהדיין שונאו.

בעל דין שיש בעירו בית דין קבוע לא יכול לומר אלך לבית דין בעיר אחרת – בית הדין בחיפה הוא בית דין קבוע

כה. והנה מצד הדין אין אדם יכול לקבוע את בית הדין שבפניו ידון באם יש בית דין קבוע בעיר, וכמו שכתב השולחן ערוך (סימן ג ס"א):

"וכל שלשה נקראים בית דין ואפילו הדיוטות [...] והם דנים את האדם בעל כורחו אם הנתבע מסרב לדון או שאינו רוצה לדון עם התובע בעירו. אבל אם רוצה לדון עמו בעיר אלא שאין חפץ בשלושה אז זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד."

וברמ"א (שם):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

“נראה לי דווקא בדיינים שאינם קבועים אבל אם דיינים קבועים בעיר לא יוכל לומר לא אדון לפניכם.”

ועיין ברמ"א (סימן יד ס"א):

“נהגו בזמן הזה שכל זמן שיש בית הדין בעירו אין אחד יכול לכוף חברו שילך לבית דין אחר.”

ולפיכך במקרה שלפנינו הרכב בית הדין בחיפה הוא בית הדין הקבוע לאזור חיפה והמחוז הכלול בתחום השיפוט. בית הדין לא הכיר את הצדדים, לא היה אוהבם ואינו שונאם כפי שכתב בית הדין בהחלטותיו וכפי שהודה ב"כ הבעל בפנינו. לא נטענה טענה שבית הדין שונא את הבעל ובוודאי שדבר זה לא הוכח. אין הרכב בית הדין שונא לבעל ואינו אוהב לאישה ובית הדין דן הדין כפי ראות עיניו. לפיכך ברור שאין ביכולתו של אחד הצדדים לפסול את בית הדין מפני שהתנהלותו אינה נראית לו.

לא נטען כי האב"ד שונא את הבעל או את אביו לפיכך אין אפילו מידת חסידות שהאב"ד יסלק עצמו

ומעתה מכיוון שלא נטען על שנאה של הרכב בית הדין או האב"ד לבעל ו/או לאביו, וכמובן שדבר כזה לא הוכח. כפי שביארנו כל מה שעשה בית הדין כדין עשה, ודאי שאין הוא בכלל השונא הפסול מן הדין ולא הוא אף בכלל מי שאחד הצדדים טוען עליו שהוא שונאו שיצטרך לפסול עצמו ממידת חסידות.

ועיין במאירי בכתובות (דף קה, ע"ב) שאחרי שבתחילת דבריו (שהובאו לעיל) קבע שאפילו בשונא גרידא פסול לדון, סיים שדברים אלו אמורים בסתם תלמיד חכם, אך מי שצרכי העיר מוטלים עליו לא נפסל ככהאי גוונא מפני שמעשיו הינם אלא לצורך שמיים ולא נחשב בזה אוהב או שונא וזו לשונו:

“ותלמיד חכם שבעיר שצרכי העיר מוטלין עליו וכמו שאמרו במסכת מועד קטן (דף ו ע"א) צורבא מרבנן דאיכא במתא כל מילי דמתא עליה רמיין אף על פי שאוהבין אותו בני עירו או ששונאין אותו אינו נמנע מלדונם שאין אהבתם אותו אלא שאינו מוכיחם כל כך בקושי ובדברים המכאיבים ומניח מקום לשלום ואין שנאתו אלא מצד שמחייב אי זה מהם בדינו ומאחר שרואים שהיום מחייב פלוני ופלוני למחר אף הם אומרים לא שנאה מעוררתו אלא בנימוסיהון אינון עסקין.”

בהעדר בית דין קבוע רשאי בעל דין לדון בעיר אחרת דווקא קודם שפתחו הדין בית דין שבעירו נוסף ונאמר, שמה ששנינו שאדם יכול לטעון לבית דין הגדול אזילנא (או לבית דין אחר), הוא דווקא אם לא פתחו בדינו, אבל אם פתחו בדינו אינו יכול לומר לבית הדין הגדול אזילנא.

ועיין בזה בתשובת ריב"ש (סימן שנד):

“גם נראה שמאחר שדייני מורסיי"ה פתחו בדיניה ומורשה שמעון עשה תביעתו בפניהם צריך שיגמר שם הדין בפניהם כדאמרינן בבא קמא פרק הגוזל בתרא (דף קיב ע"ב) דהיכא לא פתחו בדיניה מצי נתבע למימר לבית דין הגדול קא אזילנא אף על גב דהאי בי דינא נקיט רשותא למידן מבית דין הגדול והיכא דפתחו בדיניה לא מצי למימר לבית דין הגדול קא אזילנא אלא צריך שיגמור הדין על פי הדיינים שהתחילו לדון בו.”

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין שו"ת הריטב"א (סימן קפא).

ולפיכך בנידון דידן שהרכב בית הדין התחיל לדון, ודאי לא יכול לטעון לא ארון בפניכם אלא בפני בית דין אחר.

דיין שהעניש את אחד מבעלי הדין כדרישת ההלכה לא תתקבל טענתו שהדיין שונאו

כו. והנה גם במקרים בהם בית הדין מנדה או מטיל קנס על מי שמסרב לבוא לפני בית הדין או דיין שמנדה מאן דהו מפני שזלזל בכבודו אין הדבר פוסלו מלדון דינו וכן כתב הרמ"א (בסימן ז ס"ז):

"המנדה חבירו משום שזלזל בכבודו, יכול לדונו אחר כך, מאחר שאינו שונאו."

ודין זה מקורו בדרכי משה הקצר (חושן משפט סימן ז) שכתב:

"אמרינן בפרק עשרה יוחסין (דף ע"א) ההוא גברא דאמר מאן יודא בר שוסקאל כו' שמתיה רב יודא אמרי ליה קרא לאינשי עבדי אכריז עליה דעבדא הוא כו' נראה ללמוד משם דהמנדה חבירו משום שזלזל בכבודו יכול לדונו אחר כך ולא מקרי שונא בכך וצריך עיון."

והיינו שאף אחרי שנידהו מפני שזלזל בכבודו לא נמנע מלדונו. ולכן הכריז עליו ודן שהוא עבד עיין שם בסוגיית הגמרא (דף ע"ב). והנה אף שהדרכי משה השאיר הדבר בצריך עיון. היינו דווקא במי שהדיין נידה מפני שפגע בכבודו בגין מעשה מסוים ואחר כך בא לדונו בגין מעשה אחר. אבל היכא שמטרת הנידוי היא כדי לחייבו להופיע ולפיכך בין שמטיל נידוי ובין אם כופהו באופן אחר. אין בדבר משום שנאה, אלא מילוי חובתו כדיין.

דאי תימא הכי שבכהאי גוונא ייפסל נפל פיתא בבורא, שכל בית דין שיפעל כמו שאמרו חז"ל ונפסק בשולחן ערוך באופנים אותם קבעו חז"ל לכפייה, יפסל במקרים אלו, ואם כן מה הועילו חכמים בתקנתם. ועל כורחך שכל היכא שעושים כן כדי לכופו להופיע, (ובוודאי כשמבטלים הנידוי כשכא בפניהם), והוא הדין במי שמופיע בצו הבאה, ומורים לו להפקיד סכום כסף להבטחת הופעתו, שאין בדבר משום שנאה, ולא יכול להיות שייפסל בזה, דאם לא כן בטל דינא. ויש לומר דלכל היותר יהיה כמי שאין דעתו נוחה ממנו שלדעת המהרשד"ם אין צריך לפסול עצמו אפילו ממידת חסידות אך יותר נראה דהוה כתלמיד חכם שעול הציבור מוטל עליהם ולא מיפסלו כלל.

ועיין בשו"ת רב פעלים (חלק ב חושן משפט סימן א) שנשאל במורשה שביזה הדיין וסטרו הדיין ועתה טוען המורשה שלא יוכל הדיין לדון זה שנעשה שונא:

"שאלה. נשאלתי ממעלת הבית דין יכב"ץ, ב' מורשים באו לדון בפני שלשה דיינים הקבועים בעיר, ואחר שדנו את הדין וכתבו וגילו דעתם בפסק הלכה, עמד המורשה האחד וביזה בדברים את דיין הראשון, ואותו הדיין הכהו וסטרו אותו שתי סטירות, ואחר זמן נולד דבר אחד באותו עניין שצריך אותם הבית דין לעיין בו, ולהורות לאותם המורשים פסק דין להלכה, וזה המורשה אשר ביזה והיכה טוען, כיון שהוא ביזה הדיין והכהו נעשה שנאה ביניהם ושונא פסול לדון, ולכן אינו רוצה שישב אותו הדיין הראשון אשר הכהו באותו הדין והמורשה השני טוען דאין זה בכלל דין שונא, ועוד עתה יהיה חוטא נשכר כי זה טוען כך כדי להאריך פסק אותו ענין דניחא ליה בהכי מכמה סיבות, ועל זאת יודיענו מעלת כבוד תורתו הסכמת דעתו בדבר זה ושכרו כפול מן השמים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תשובה. ידוע הוא שאפילו בשונא גמור, דעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו דינו דין, וכמו שכתב הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף (סימן ז סוף ס"ק יח) עיין שם, ובהיכא דיש שנים דנים עמו מצינו פלוגתא בין האחרונים, מיהו בנידון דידן אין אנחנו צריכין להאריך בזה, כי בנידון דידן אין לזה דין שונא, דהא כתב מור"ם ז"ל (בסימן ז סעיף ז) המנדה את חברו בשביל שזלזל בכבודו יכול לדונו אחר כך מאחר שאינו שונאו, ומפורש הטעם בלבוש ז"ל שאין זה נקרא שונא אלא שמענישו על פקרותו עיין שם, והכי משמע נמי מתשובת רבינו מאיר ז"ל שהביאו הכנסת הגדולה (בסימן ב הגהת הטור אות יד) קהל שתיקנו כל מי שיחרף הדיין ייתן קנס כך וכך לדיין, כל דיין שהוא מתכוון להקניט לבעל דין כדי שיחרפנו וייטול קנס הרי זה נוטה אחרי הבצע והוא שנוי, אבל אם לא כיון הדיין להקניטו וחרפו, מותר לו לדיין ליטול הקנס עד כאן, והובאה תשובה זו בתשובות רש"ל גם כן עיין שם, משמע כי מצד זה שחרפו וקנסו אינו נכנס בדין שונא, וכן כאן בנידון דידן שביזהו קצת בדברים, ועל ידי כך הכהו הדיין אין זה בכלל שונא.

ועוד איכא טעמא רבא בנידון דידן לסתור טענה זו של המורשה מכוח המנהג הידוע פה עירינו מדורות שלפנינו וגם עתה מעשים בכל יום, שמזדמן הרבה פעמים דבעלי דין מחרף את הדיין מן הדיינים הקבועים בעיר ואין הדיין ההוא מסתלק מאותו הדין מכוח טענה דשונא, ולא נשמע בשום פעם שיטעון אדם טענה כזו בשביל דבר זה ויתכן דנהגו כסברת האומרים כיון דיש שנים אחרים עמו שלא חרפם, מצי אותו דיין לדון לכתחילה את הדין עם השנים שעמו, או יתכן דנהגו שלא יוכל שום אדם לטעון טענה כזו אפילו אם חירף כל הדיינים ועשו בו משפט כתוב חרם וכיוצא. והנה נידון השאלה עדיף טפי כי המורשה הוא שחירף את הדיין ואחר כך הכהו ולא חשדינן לדיין שיפסיד ממונו של בעל דין בשביל שנאתו עם המורשה, ועל כן אין שומעין לטענה זו. והשם יתברך יאיר עינינו באור תורתו אמן כן יהי רצון."

דברי הרב פעלים מיירי אף במקרה שהדיין נהג שלא כדין בהכותו המורשה וקל וחומר בנידון דידן שהאב"ד והבית דין כתורה עשו.

ועיין עוד במה שכתב אאמו"ר הגאון רבי אשר אליעזר כהנא שפירא בפד"ר (כרך יא) הנזכר לעיל.

(יש להוסיף אף אם היה מוכח שיש שנאה כלשהי של הדיין כנגד אבי הבעל, לא היה מקום לפסלו, דבעל הדין בנידון שבפנינו הוא הבעל ולא אביו. ושונא לבעל דין פסול ולא לאביו של בעל דין, וכדאמרינן בגמרא בכתובות לא לידון איניש לא למאן דסני ליה [...] משמע שבכנו של שונא אין פסול כלל, ואין כאן מקום להאריך ויצאנו כבר מגדרנו).

כז. והנה גם על פי החוק העילה הרלוונטית לפסילת דיין נקבעה בחוק הדיינים תשט"ו-1955 וזה לשון סעיף 19'א (א) לחוק:

"דיין לא ישב בדין אם מצא, מיוזמתו או לבקשת בעל דין, כי קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט."

דבר זה ובלשון זה נקבע גם בסעיף 15'א (א) לכללי האתיקה לדיינים תשס"ח-2008, ובנוסח דומה נכתב בסעיף 77'א לחוק בתי המשפט (נוסח משולב) תשמ"ד-1984 שלפיו:

"שופט לא ישב בדין אם מצא מיוזמתו או לבקשת בעל דין, כי קיימות נסיבות שיש בהם כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט."

לא בכדי נקט המחוקק בלשון "נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט", טענות ממשיות ולא הפרחת טענות בעלמא, (ועיין מה שכתב בזה הגר"א היישריק

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהחלטה מיום ד' ניסן תשע"ו (12/4/16) בתיק 1071670/1, פורסמה באתרים המשפטיים, הטענות שנטענו בבקשה הארוכה שהגיש המערער, הינן דעותיו הסובייקטיביות של המערער שהתנהלות בית הדין אינה מוצאת חן בעיניו, ולפיכך טען שבית הדין מוטה כנגדו. כפי שכתבנו לעיל באריכות כל מעשי בית הדין היו כפי המוטל עליו לצורך מילוי תפקידו עשיית משפט צדק, ואין בדבריו של המערער טענה ממשית למשוא פנים.

אין ספק שבעל דין שהחלטת או התנהלות בית הדין אינה מוצאת חן בעיניו, לא יוכל להעלות טענה לפסילת הרכב בית הדין אם לא הוכיח עילה ממשית למשוא פנים (וכמו שכתב בתשובת הרא"ש שהובאה לעיל). כמובן שאם תינתן החלטה או פסק דין שלא יראו לו, זכותו להגיש ערעור, אך אין בחוסר הנחת שלו מהתנהלות בית הדין בכדי לפסול את בית הדין.

מול עינינו עומדת הדרכתו של מו"ר דודי זקני הרב הראשי לישראל (תשמ"ג – תשנ"ג) ונשיא בית הדין הרבני הגדול הגאון רבי אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל אשר כתב בהחלטה (פורסמה בקובץ שורת הדין ט עמוד תנז):

"הנימוק שניתן, שמכיוון שב"כ הבעל העלה חשדות נגד בית הדין, לכן אין בית הדין יכול להמשיך בדיון, אינו נימוק כלל ואף משמש תקדים מסוכן.

תגובה כזו של כניעה להטלת דופי בבית הדין עלולה להביא לידי שיתוק של עבודת בית הדין. במקום לדחות בתקיפות תעלולים של בעל דין שבית הדין יודע שדבריו מנוגדים לאמת, נכנעים לדרישתו המחוצפת, וכדי בזיון וקצף. לפי הדין אסור לבית הדין להימנע בכגון דא מלדון דין אמת ומלעשות צדק.

אין לקבל את ההסתלקות ובית הדין ימשיך במשפט וכתורה יעשה."

והנה למה שכתבנו אין עילה לפסול את הרכב בית הדין מפני שבית הדין לא גילה משוא פנים כלפי אבי הבעל או הבעל. בית הדין נהג בצדק וביושר, ואין בעובדה שבית הדין לא מאפשר למבקש להמשיך לעגן את אשתו משום עילה לפסילת הרכב בית הדין. בית הדין קובע שהבקשה לפסילת הרכב בית הדין הוצגה בחוסר יושר ובחוסר תום לב וממניעים לא כשרים, ומטרתה לא ברורה,

סיכום

העולה מכל מה שהארכנו לעיל, אין ספק שבית הדין האזורי והאב"ד בראשם נהגו כפי שורת הדין וכפי המוטל עליהם, כדי להגיע למצב שיוכלו לדון את הדין, ואין פקפוק קל שבקלים בהתנהגותם, ועל התנהלות זו של בית הדין האזורי נאמר בכתובות (דף יז ע"א): "כל מן דין סמוכו לנא", עיין שם בגמרא ואין כאן מקום להאריך יותר.

לאור כל האמור הערעור על החלטת בית הדין האזורי שלא לפסול את עצמו – דינה להידחות.

מותר לפרסם בהשמטת שמות הצדדים.

הנימוקים ניתנו ביום י"א בטבת התשע"ז (09/01/2017).

הרב שלמה שפירא

פסיקתה

לאחר שמיעת דברי הצדדים וב"כ, בית הדין קובע:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין דוחה את הערעור מכול וכול, והחלטת בית הדין האזורי לדחיית בקשת הפסלות בעינה עומדת.

טענות המערער למשוא פנים לא הוכחה כלל, ואף לא נמצא לה, ולו רמז קל בפרוטוקולי הדיונים הרבים, שהתנהלו בבית דין האזורי.

תגובות בית הדין האזורי להתנהלותו הקלוקלת ביותר של אבי הבעל לשעבר (שגם לפי ב"כ המערער שהודה בכך בדיון בערעור, זו ההגדרה להתנהגותו), היו חלק מתפקידו ומחובתו של בית הדין, להציל עשוק מיד עושקו בתביעת הגירושין שהונחה לפניו. אם יש על מי להלין זה על אבי הנתבע, שבמקום לסייע לבית הדין בעבודתו ניסה לשבש את ההליכים. בית הדין הגדול לא רק שאינו רואה כל פגם בהתנהלותו של בית הדין האזורי, שיכול להצביע על משוא פנים כל שהוא, אלא ראוי הוא בית הדין האזורי לכל שבח, שבמקום שלא צלחה פעולתו של בית הדין הפרטי (שבאופן טבעי ייתכן ששם הנתבע היה משתף פעולה יותר) שאליו ניגשו הצדדים בתחילת הסכסוך, הביא בית הדין האזורי לסיום מהיר של מה שיכול היה להתפתח לעיגונה של המשיבה לזמן ארוך, ובכך נסללה הדרך לטיפול בשאר העניינים.

תגובות בית הדין האזורי להתייחסותו המזלזלת של אבי המערער לבית הדין, אינה מצביעה על משוא פנים אלא על העמדתו של הלה על חובתו ההלכתית והחוקית לסייע בידי בית הדין לעשות את מלאכתו, ולכן אין בה כדי להביא לפסילתו של ההרכב או להעברת הדיון להרכב אחר. אם לא נאמר כן, כל מי שתוצא נגדו סנקציה כספית (או אחרת) או צווי הגבלה בשל אי ציותו להישמע להוראת בית הדין יטען למשוא פנים ולפסילת ההרכב. אלו דברים שאינם ראויים לעלות על הדעת ואף לא להישמע בין כותלי בית הדין הגדול.

גם כשנתבקש ב"כ המערער להצביע על סיבה או גורם כל שהיא לתגובותיו של בית הדין האזורי (וכמו שנאה או משטמה מוקדמת), לא יכול היה להצביע על דבר אחר מעבר להתנהלותו של אבי המערער עצמו.

בדרך אגב נבהיר, שבעל המסרב להתגרש מאשתו לא בגלל רצונו בשלום בית אלא כדי להשיג זכויות שאינן זכאי להם לפי כל דין וללא כל הצדקה (וכפי שהיה נראה בעיני בית הדין האזורי) ומתנה את הגירושין בפועל בהיענות לדרישותיו, הרי שאף אם הוא מצהיר שגם הוא מעוניין בגירושין, הוא אכן בעל "מעגן", וכפי שהתנסח בית הדין האזורי, ואף בית הדין הפרטי שלפניו הונחה התביעה לראשונה התנסח בדרך דומה. די בכך כדי להשיב להשתלחותו של ב"כ המערער כנגד קביעותיו של בית הדין האזורי בעניין זה, ותן לחכם ויחכם עוד.

סוף דבר: לא משוא פנים יש כאן, לא אובייקטיבי ולא סובייקטיבי. מה שמונח לפנינו הוא אי־נוחות של המערער וב"כ מהחלטות בית הדין האזורי ומסיומו המהיר של הסכסוך הזוגי בלא שתהיה ידו של המערער (ולשם האיזון, אף לא של המשיבה) על העליונה. מכאן תיסלל הדרך לסיומו של ההליך בשאר העניינים בצורה צודקת והגונה.

לאור האמור, והואיל והחלטת בית הדין הנוכחי הייתה יכולה להיות צפויה, ובפרט לאור העובדה שבקשת הפסילה הונחה לפני בית הדין האזורי ונדחתה (עם אותם עילות שהציג המערער בפנינו ועם אותם נימוקי דחייה), ויש לנו להניח, שידוע למערער, שדרישה לפסלות מחמת משוא פנים טעונה הוכחות וראיות מוצקות ביותר, בית הדין קובע שכספי ההפקדה בסך 15,000 ש"ח יחולטו ויועברו לאשה בגין ההוצאות הרבות שנגרמו לה עקב מעשי הבעל לשעבר.

על ערעור כגון זה ייאמר, "סוף מעשה במחשבה תחילה".

ניתן ביום י"ח במרחשון התשע"ז (19/11/2016).

הרב ציון לוז־אילוז

הרב שלמה שפירא

הרב אליעזר איגרא